

Integrering i Norge. Tilstand og utviklingstrekk 2018

Sammendrag

Dette notatet ser på status for integreringen ved årsskiftet 2018/2019. Finnes det urimelige forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere? Og minker disse forskjeller over tid og mellom generasjoner?

Ikke overraskende ser vi at det er forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere på alle områder. Det gjelder særlig flyktninger med kort botid og barnefamilier.

Innvandrerbefolkninga har svakere generelle ferdigheter enn personer ute innvandrerbakgrunn. En høyere andel innvandrere har kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Innvandregutter har lavere avgangskarakter fra grunnskolen, og mange sliter med å fullføre videregående skole på fem år. Under 50 prosent av kvinnelige flyktninger er sysselsatt. En større andel av innvandrere har en opphopning av levekårsproblemer.

For det andre ser vi at mange forskjeller blir mindre med økt botid. Sysselsettingen er høyere for de med lang botid, enn for de med kortest botid. Inntektene er høyere for de med lengre botid. Valgdeltakelsen er høyere. Dette er positivt.




At sysselsettinga faller noe etter 7 til 10 års botid, særlig hos mannlige flyktninger, er allikevel bekymringsfullt – selv om den ikke faller tilbake til utgangspunktet. Selv personer med lang botid har ikke like høye inntekter og like høy sannsynlighet for å være sysselsatt, som en person uten innvandrerbakgrunn. Antallet innvandrere med lengre botid vil øke jevnt framover.

For det tredje registrerer vi at en del forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere er mindre i dag, enn for noen år siden. Særlig gledelig er økt bruk av barnehage og høyere andeler som fullfører videregående skole. Forskjellen i andelen som ufrivillig arbeider deltid ser også ut til å ha gått noe ned.

Mer bekymringsfull er inntektsstatistikken, ettersom den viser økende forskjeller. Særlig er det verdt å legge merke til at mange barn av innvandrerforeldre nå vokser opp i familier under lavinntektsgrensa. Dette påvirker levekårene til alle familiene det gjelder, og barnas muligheter i skolesystemet. Så er spørsmålet om dette skyldes at innvandringen har vært høy de siste årene, ettersom personer med kort botid gjerne bidrar til større forskjeller.

For det fjerde registrerer vi at bildet er mer positivt for norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere som kom før skolealder. De tjener mer enn sine foreldre, fullfører videregående skole i tilsvarende grad som øvrig befolkning, og studerer i større grad enn øvrig befolkning. Selv om relativt få er kommet i en alder som er preget av heltidsarbeid, tyder tallene på et lignende mønster der. Dette er altså positivt, men det gjenstår fortsatt noe avstand før gruppa har samme gjennomsnitt som øvrig befolkning. Overrepresentasjon i kriminalitetsstatistikken er også bekymringsverdig.

	Innvandrere		Norskfødte m. innvfor.	
	Siste år	Over tid	Siste år	Over tid
Utdanning				
Høyeste fullførte utdanning er grunnskole	Red	Red	Grey	Grey
Deltakelse i barnehage	Red	Green	Red	Green
Fullføring av videregående	Red	Green	Red	Green
Økonomisk integrering				
Sysselsatte	Red	Green	Grey	Grey
Overkvalifisering	Red	Red	Grey	Grey
Ufrivillig deltid	Red	Green	Grey	Grey
Vedvarende lavinntekt	Red	Red	Grey	Grey
Politisk og sosial integrering				
Valgdeltakelse ved stortingsvalg	Red	Red	Red	Grey
Følelse av tilhørighet	Grey	Grey	Grey	Grey
Omfang av diskriminering	Grey	Grey	Grey	Grey
Andre integreringsområder				
Helse	Red	Green	Green	Green
Trangbodddhet	Red	Grey	Red	Grey
Eie egen bolig	Red	Grey	Green	Grey

Positivt 
 Negativt 
 Mangler data 

FIGUR 1: STATUS PÅ SENTRALE INTEGRERINGSINDIKATORER FOR INNVANDRERE OG NORSKFØDTE MED INNVANDRERFORELDRE(SE VEDLEGG 1 OG 2 FOR KILDER)

Innhold

Integrering i Norge. Tilstand og utviklingstrekk 2018.....	1
Sammendrag	1
Innhold	3
Innledning	5
1. Bakgrunn: innvandring til Norge og demografi.....	7
Nettoinnvandringen til Norge har vært lavere siden 2012	8
Flukt og familiegjenforening er de vanligste innvandringsgrunnene	8
Norskfødte med innvandrerforeldre er langt yngre enn befolkninga ellers	9
Det er fortsatt mange innvandrere med kort botid i Norge.....	10
Det bor innvandrere over hele landet – men flest i Oslo	10
2. Integrering på utdanningsfeltet.....	11
Innvandrere er overrepresentert blant personer med svake grunnleggende ferdigheter... ..	12
En stor andel innvandrere har grunnskole som høyeste fullførte utdanning	12
Barnehagedeltakelsen har økt for alle barn.....	13
Innvandrere har fortsatt lavere avgangskarakterer fra grunnskolen	13
Gjennomføring av videregående opplæring øker for alle grupper	14
Stadig flere norskfødte med innvandrerforeldre tar høyere utdanning.....	15
Introduksjonsprogram og opplæring i norsk og samfunnskunnskap.....	17
3. Integrering på arbeidsmarkedet	18
Innvandrere har høy sysselsetting, men det er et gap opp til befolkninga ellers.....	18
Innvandrerens sysselsetting øker med økende botid – til en viss grad	21
Deltidsarbeid er vanligere blant innvandrere enn i befolkninga ellers	23
Norskfødte med innvandrerforeldre har høyere sysselsetting enn innvandrere, men mindre enn befolkninga ellers	24
En høyere andel sysselsatte innvandrere er overkvalifiserte	25
Innvandrere er overrepresentert i lavstatusyrker.....	26
Innvandrere har lavere inntekt	27
Innvandrere stadig mer overrepresentert i lavinntektsgruppa.....	28
Årsaker til lavinntekt og inntektsforskjeller	30
Innvandrerens barn tjener mer enn sine foreldre	31
Enkelte grupper får en høy andel av inntekten fra velferdsytelser.....	31
4. Politisk og sosial integrering	32
Innvandrere stemmer i mindre grad ved valg	33
Innvandrere er underrepresentert i norske kommunestyre.....	33
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre deltar mindre i frivilligheten.....	33

Innvandrere har lavere tillit, men føler høy tilhørighet til Norge.....	34
Det er små forskjeller mellom innvandrere og øvrig befolknings sosiale nettverk.....	35
Innvandrere opplever diskriminering på de fleste samfunnsområder	35
Svak økning i positive holdninger til innvandring og innvandrere	36
5. Andre integreringsområder.....	37
Innvandrerers helse varierer mye med sosioøkonomiske faktorer	37
Innvandrere bor i større grad trangt i leide boliger	39
Norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert blant personer som har begått lovbrudd.....	40
Oppsummering	41
Litteraturliste	41
Vedlegg 1: Uønska forskjeller og utvikling på sentrale indikatorer - innvandrere	50
Vedlegg 2: Uønska forskjeller og utvikling på sentrale indikatorer – norskfødte med innvandrerforeldre.....	51

Innledning

Hvordan går det med integreringen i Norge? Her følger et forsøk på å besvare denne tilbakevendende problemstillingen¹. De neste sidene gir en overordnet gjennomgang av status for integreringen i Norge ved årsskiftet 2018-2019.

Integrering er et mangefasettert begrep, som er definert på mange ulike måter på ulike steder². Denne teksten tar utgangspunkt i en forståelse av integrering som en prosess, der vellykket integrering kjennetegnes av at «urimelige og ikke selvalgte forskjeller mellom minoritet og majoritet minker, over tid og mellom generasjoner» (Østby, 2016).

Integrering kan studeres på mange forskjellige arenaer. Det er nærliggende for IMDi å ta utgangspunkt i regjeringens mål for sin integreringspolitikk: «Alle som skal bo og leve i Norge kommer i jobb, lærer norsk og bidrar til fellesskapet», og «høyere deltakelse blant innvandrere i arbeids- og samfunnsliv» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017, Kunnskapsdepartementet, 2018a)³. Sentrale områder å studere utviklinga på blir dermed utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse. Analyser av levekår og livskvalitet viser oss at også helse, bolig og trygghet er viktige for et godt liv⁴.

Det er nærliggende å tolke målene slik at alle bør ha like muligheter, men også at det er et mål om en viss grad av resultatlikhet: alle/flere skal i jobb, delta og bidra. Videre henger de ulike områdene tett sammen: muligheter og resultater på utdanningsområdet gir konsekvenser for arbeidslivet, for inntekt og helse – og påvirker både arbeidsliv og samfunnsdeltakelse.

En innvandrers defineres som en utenlandsfødt person med to utenlandsfødte foreldre.

En norskfødt med innvandrersforeldre er en person født i Norge med to innvandrersforeldre.

Akkurat hvilket nivå som utgjør en urimelig forskjell er et politisk spørsmål. Regjeringens integreringspolitikk har målsettinger som kan forstås slik at flere skal i jobb og delta i samfunnet. Dette innebærer ikke nødvendigvis 100 prosent: For eksempel var sysselsettinga i befolkninga uten innvandrersbakgrunn 67 prosent i 2017, ikke 100 prosent (SSB og IMDi, 2018a; NOU 2011:14).

Det er forskjellene mellom innvandrere og ikke-innvandrere vi er interessert i. Med bakgrunn fra alle verdens land, og bosted i alle Norges kommuner, har innvandrere som gruppe lite til felles – utover at de på et tidspunkt har innvandret til Norge. Der det er mulig vil vi derfor skille mellom flyktninger, arbeidsinnvandrere og andre kategorier. Der det er vanskelig tilgjengelig, bruker vi landbakgrunn – gjerne gruppert. Mest brukt blir skillet mellom EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand (forkortet EU/EØS mfl.) og Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS (forkortet Asia, Afrika mfl.). Vi vil også se på fordelinger etter botid i Norge.

¹ Se f.eks. IMDis årsrapport 2016 (IMDi 2017) eller Integrering i Norge 2017 (IMDi 2018a).

² Hverken myndigheter, forskere eller internasjonale institusjoner har en helhetlig definisjon av integrering. Det omtales gjerne som et mangefasettert konsept, som må belyses ved hjelp mange ulike indikatorer (Østby, 2017).

³ Målet om høyere deltakelse i arbeids- og samfunnsliv har ligget fast i lang tid, og er også hovedmålet for integreringsstrategien for 2019-2022.

⁴ Områdene er løst basert på SSBs «Slik har vi det – levekår og livskvalitet i Norge», som igjen har fellestrekk med Helsedirektoratets utredning av mål på livskvalitet og OECDs «Better Life Index». Arbeid og utdanning gis særlig omtale. I tillegg er vi innom tilhørighet og verdier (Vrålstad, 2017a; Helsedirektoratet, 2016; OECD, 2011).

Norskfødte med innvandrerforeldre er en egen kategori. Disse er ikke innvandrere, men barn av innvandrere. En beskrivelse av utviklinga for denne gruppa gir oss samtidig et bilde på utviklinga mellom generasjoner. Dette er selve svenneprøven for integreringspolitikken.

Det er mange ulikheter i det norske samfunnet som ikke har med innvandrerbakgrunn å gjøre. Forskjellene kan være relatert til kjønn, aldersgrupper og sosioøkonomiske grupper, for å nevne noe. Vi er altså ute etter om innvandrere og ikke-innvandrere oppnår samme resultater, korrigert mot alle andre relevante bakgrunnsfaktorer. I praksis er dette vanskelig. Å skille mellom hva som er konsekvensen av f.eks. å være en ung mann, og hva som er konsekvensen av å ha flyktningebakgrunn, er en krevende metodisk øvelse. Det er også begrenset tilgang på data som korrigerer for flere slike forhold. Vi har lite forskning som viser utviklinga over tid. Det er dermed svært viktig å ta med at forskjellene vi kartlegger, overlapper med andre forskjeller og utfordringer Norge har som samfunn, både med og uten innvandring.

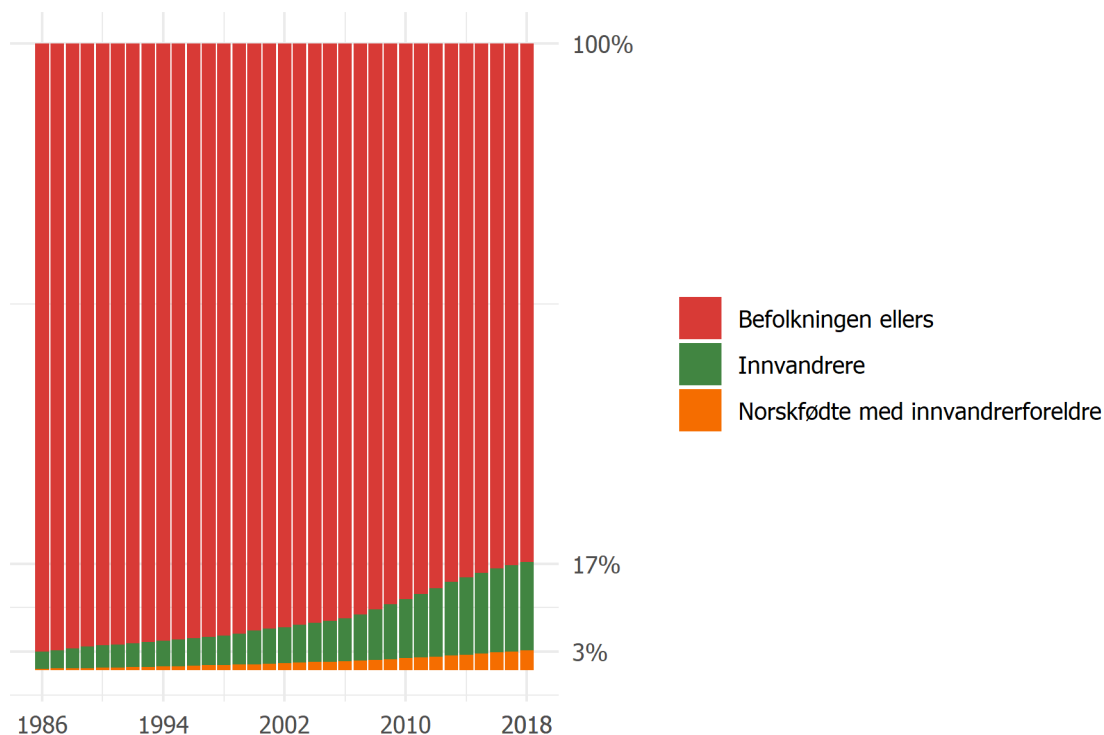
For å svare på hvordan det går med integreringen, innleder vi med en rask presentasjon av noen grunnleggende fakta om innvandring og innvandrerbefolkninga i Norge. Deretter går vi videre til integreringsområdene utdanning, økonomi og politisk og sosial integrering. Til slutt ser vi på helse, bolig, nærmiljø og kriminalitet.

1. Bakgrunn: innvandring til Norge og demografi

- 14 prosent av Norges befolkning har selv innvandret, og 3 prosent har to foreldre som har innvandret.
- Flukt og familiegjenforening med en flyktning er den vanligste innvandringsgrunnen blant innvandrerne som bor i Norge.
- Norskfødte med innvandrerforeldre er fortsatt en svært ung gruppe, og hovedsakelig å finne på skolebenken.
- Botid under 5 år er mest vanlig, men en stadig større andel innvandrere har bodd i landet i 16 år eller mer.
- 50 prosent av alle innvandrere bor i 13 kommuner, og da særlig i de største byene.

Norge har hatt stor befolkningsvekst på 2000-tallet, sammenlignet med 1990-årene. Folketallet har økt fra 4,5 millioner i år 2000 til 5,3 millioner ved inngangen til 2018. Mesteparten av veksten skyldes en økning i nettoinnvandringen.

Ved inngangen til 2018 bodde det 746 661 innvandrere i Norge, noe som utgjorde ca. 14 prosent av befolkninga. Det grønne området av figur 2 viser utviklinga i denne andelen fra 1986 til 2018. Det var også 169 964 norskfødte med innvandrerforeldre, tilsvarende 3 prosent av hele befolkninga (SSB og IMDi, 2018b).



FIGUR 2: SAMMENSETNING AV NORGES BEFOLKNING, 1986-2018. KILDE: SSB OG IMDI (2018b)

Nettoinnvandringen til Norge har vært lavere siden 2012

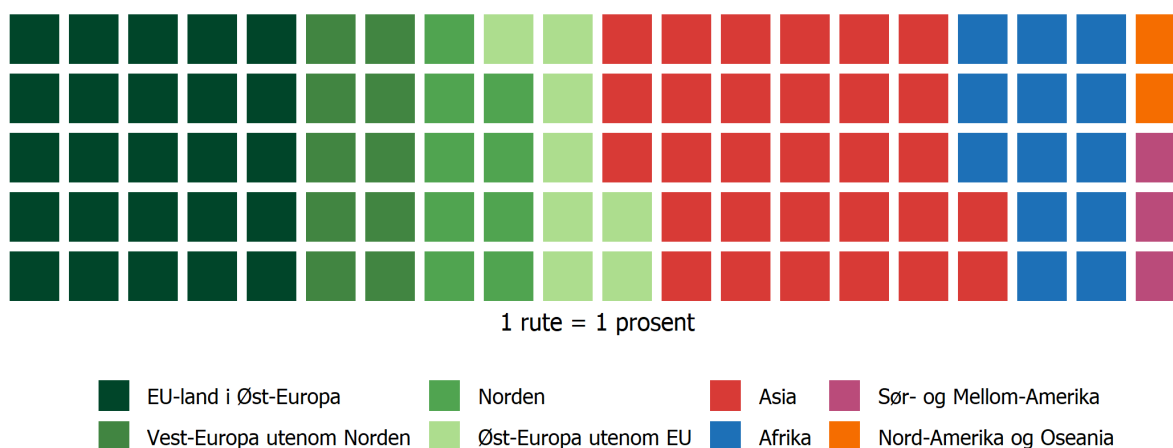
Figur 2 viser at andelen innvandrere i befolkningen har økt år for år. Men den viser også at veksten i antallet innvandrere⁵ har avtatt siden 2013. Arbeidsinnvandringa fra EU-land har gått ned, og utvandringa har gått opp. 2017 var tredje året på rad hvor det kom færre svenske borgere til Norge, enn det flyttet ut. Dette henger sammen med at arbeidsmarkedet i Norge har blitt relativt mindre attraktivt (Dzamarija, 2018)⁶.

Flukt og familiegjenforening er de vanligste innvandringsgrunnene

Per 1.1.2018 var fluktbakgrunn og familieinnvandrede til disse totalt sett den vanligste innvandringsgrunnen blant innvandrere som bor i Norge (SSB og IMDi, 2018c). Mens antallet flyktninger som har blitt bosatt i 2017 og 2018 har vært lavere enn årene før, har antallet familiegjenforeninger med flyktninger gått opp (IMDi 2018b, Lysen og Steinkellner 2018).

Dette er en litt annen situasjon enn tidligere på 2000-tallet, da Norge var et mer attraktivt land å søke arbeid i. Fra 2006 til og med 2015 var arbeidsinnvandring den vanligste innvandringsgrunnen. Mange arbeidsinnvandrere har også tatt med seg familiene sine til Norge.

En persons landbakgrunn samvarierer gjerne med innvandringsgrunn. Flyktninger har bakgrunn fra Asia og Afrika (og Europa om du ser flere år tilbake i tid), familieinnvandrere er fordelt mellom Europa og Asia, mens de fleste arbeidsinnvandrere har bakgrunn fra Europa (unntatt Tyrkia). Som figur 3 viser, har over halvparten av innvandrerne som bor i Norge i dag – om lag 390 000 – bakgrunn fra Europa. (SSB, 2017a, SSB og IMDi 2018d).



⁵ Endringen i antallet innvandrere fra år til år følger av netto innvandring – altså antallet som innvandrer, minus antallet som utvandrer.

⁶ SSB beregner i sin befolkningsframskriving at nettoinnvandringen vil falle ytterligere på kort sikt. De beregner at den vil stabilisere seg på et nivå på mellom 17 000 og 20 000, slik det var rundt starten av 2000-tallet. Dette bygger på prognoser som viser at Norge er på vei ut av en periode med spesielt gode økonomiske muligheter, og over i en tid hvor norsk økonomi ligger nærmere økonomien i andre sammenliknbare land. Dette antas å gjøre Norge mindre attraktivt for arbeidsinnvandrere (Tønnessen, 2018).

FIGUR 3: INNVANDRERBEFOLKNINGA I NORGE I 2018, ETTER LANDBAKGRUNN. KILDE: SSB OG IMDI 2018D

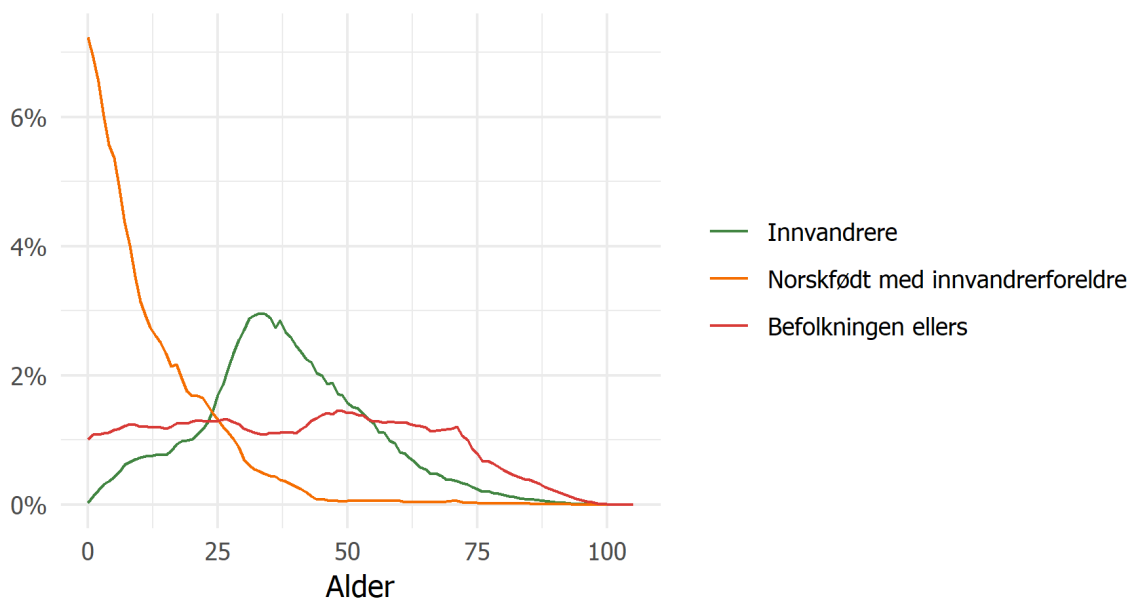
De største innvandrergroppene som bodde i landet ved inngangen til 2018 var fra Polen (13 prosent av alle innvandrere), Litauen (5 prosent) og Sverige (5 prosent) (SSB og IMDi, 2018e).

Norskfødte med innvandrerforeldre er langt yngre enn befolkninga ellers
Alder har betydning for hvilke integreringsarenaer det er mest relevant å studere. Personer i barnehagealder finner vi i barnehagen, de i skolealder på skolebenken, og de i arbeidsfør alder i arbeidslivet.

Norskfødte med innvandrerforeldre er fremdeles en ung gruppe, og en langt yngre gruppe enn innvandrere og befolkninga for øvrig. Ved inngangen til 2018 var 38 prosent under seks år, 87 prosent yngre enn 25 år, og kun 3 prosent over 40 år. Dette betyr at det kun er et fåtall som har fullført lengre utdanningsløp, og er i arbeid (SSB 2018a).

Sammenlignet med befolkninga for øvrig er også innvandrere en yngre gruppe, med 56 prosent av innvandrere mellom 30 og 54 år (mot 31 prosent i øvrig befolkning). Det er derimot færre innvandrere i alderen 0–19 år: mens 22 prosent av befolkninga for øvrig var i denne gruppa ved inngangen til 2018, var kun 11 prosent av innvandrerne i denne alderen (SSB 2018a).

Figur 4 viser andelen i de ulike aldrene for alle tre grupper.



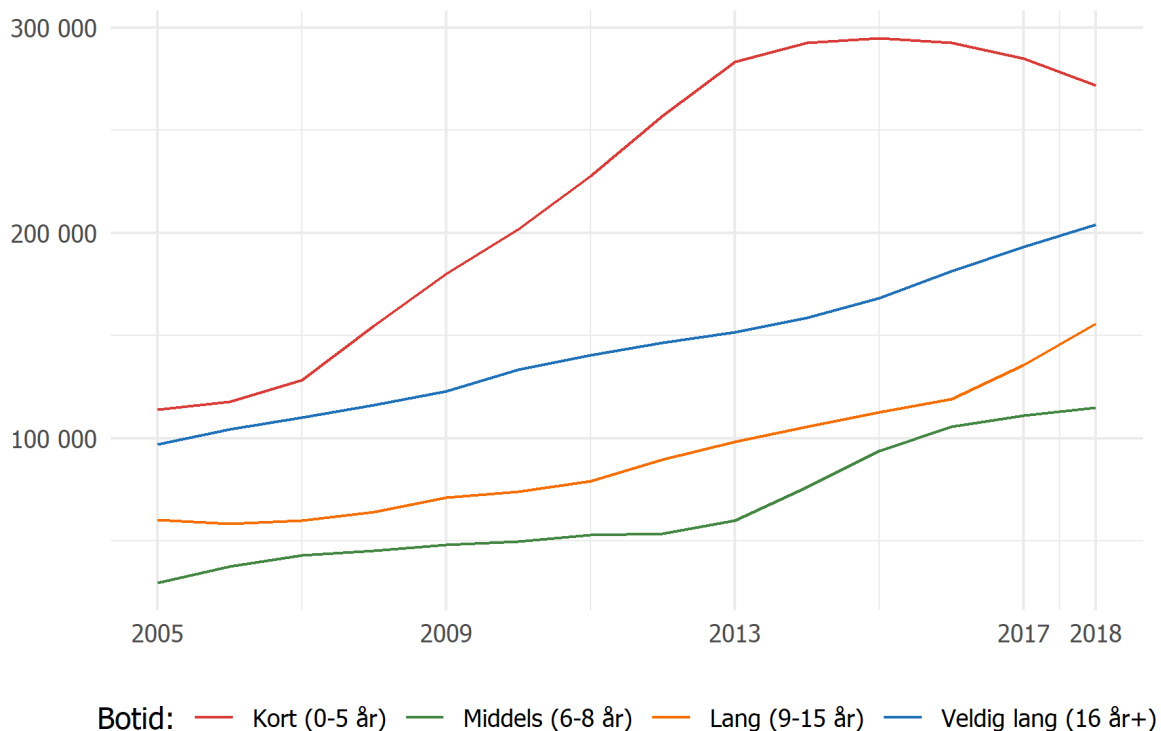
FIGUR 4: ALDERSFORDELING FOR INNVANDRERE, NORSKFØDTE MED INNVANDRERFORELDRE OG BEFOLKNINGA ELLERS. 2018. KILDE. SSB 2018A.

En innvandrere som kom til Norge før grunnskolealder, vil i likhet med norskfødte med innvandrerforeldre kunne gjennomføre hele utdanningen i Norge. Dette vil ha betydning for språkopplæring, sosiale nettverk og tilknytning til landet for øvrig. 8 prosent av befolkninga med innvandrerbakgrunn kom til Norge før fylte seks år. Det er lite offentlig tilgjengelig statistikk om denne gruppa, men vi ser at «tidliginnvandrere» ligner mer på norskfødte, blant annet i avslutningskarakter fra grunnskolen og fullføring av videregående skole (Dzamarija, 2017a).

Det er fortsatt mange innvandrere med kort botid i Norge

Botid blir gjerne framhevet som et sentralt kjennetegn når en skal beskrive integreringsprosesser: hvor lenge har ulike innvandrere bodd i landet? Vi veit at integrering av flyktninger tar tid, og at både flyktninger og familieinnvandrere med under 5 års botid fortsatt kan være i etableringsfasen. Tilsvarende kan vi anta at arbeidsinnvandrere med kort botid fortsatt er i sitt første arbeidsforhold.

Den høye nettoinnvandringen betyr at det er flere innvandrere nå enn tidligere som har bodd kort tid i Norge. Dette ser vi fra figur 5, som viser utviklingen i antallet innvandrere med ulike botidslengder. Antallet innvandrere både med kort og lang botid har økt etter 2005, men antallet med kort botid mer enn andre. 271 738 hadde 1. januar 2018 bodd i Norge i fem år eller mindre, noe som utgjør 1 av 3 innvandrere (SSB, 2018b).



FIGUR 5: ANTALL INNVANDRERE MED ULIKE BOTIDSLENGDER, 2005-2018 (SSB, 2018b)

Etter hvert som netto innvandring går ned, særlig fra Øst-Europa, endrer også botidssammensetningen seg. Andelen (og antallet) med lange botider øker. Det er særlig flyktninger og deres familiegjenforente som blir boende, mens arbeidsinnvandrere (og deres familier) i større grad utvandrer.

Det bor innvandrere over hele landet – men flest i Oslo

Det bor personer med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner, men det er klart flest i Oslo: Det bodde 168 710 innvandrere og 54 133 norskfødte med innvandrerforeldre i Oslo ved inngangen til 2017. Dette utgjør til sammen 33 prosent av folketallet i hovedstaden (SSB og IMDi, 2018b).

35 prosent av alle innvandrere bor i de største bykommunene Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. 50 prosent av alle innvandrere i Norge bor i tretten av våre mest folkerike kommuner (SSB og IMDi, 2018b).

Det er store regionale forskjeller i andel innvandrere i befolkninga. Mange av kommunene med høy andel innvandrere ligger i Oslo-området. IMDi bosetter flyktninger relativt spredt, men arbeidsinnvandrere og sekundærflytting blant flyktninger bidrar til en konsentrasjon i byene (SSB og IMDi, 2018b).

Mange mindre distriktskommuner har en høy andel innvandrere. Dette kan bl.a. knyttes til arbeidsmarkedet i regionen og behov for arbeidskraft utenfra. Båtsfjord er én av to kommuner i Norge hvor 30 prosent eller mer har innvandrerbakgrunn. Her bor det mange arbeidsinnvandrere fra de baltiske landene, som arbeider i fiskerinæringen (SSB og IMDi, 2018c).

2. Integrering på utdanningsfeltet

- På gruppenivå er det betydelige forskjeller mellom innvandreres og øvrig befolknings utdanning.
- For mange har dette imidlertid sammenheng med kort botid.
- Videre kan vi observere at på flere av målene blir forskjellene mindre over tid. Dette er et mønster en ser i de fleste OECD-land (OECD 2017).
- Som gruppe er norskfødte med innvandrerforeldre kjennetegnet av det forskere har kalt et utdanningsdriv (Bakken og Hyggen, 2018). Andelen som fullfører videregående opplæring er nå på nivå med jevnaldrende med norske foreldre. I aldersgruppen 19 til 34 år er andelen som er i høyere utdanning betraktelig høyere enn blant jevnaldrende med norske foreldre.
- Dette mønsteret kan observeres på tross av et lavere gjennomsnittlig inntekts- og utdanningsnivå blant foreldrene, og til tross for at gjennomsnittskarakterer i grunnskolen fremdeles er noe lavere enn blant jevnaldrende med norske foreldre (for gutter) (Utdanningsdirektoratet, 2018).

Utdanning er et viktig integreringsområde for dagens regjering. Deltakelse i barnehage, grunnskole og videregående er viktig for å lære norsk og for en persons levekår. Det er også en viktig forutsetning for integrering på arbeidsmarkedet. Fullført videregående utdanning øker sannsynligheten for å være fulltid sysselsatt (Falch & Nyhus, 2011). I løpet av de siste årene er det også en tendens til at voksne med lite utdanning i økende grad faller utenfor arbeidslivet (NOU 2018:13).

Sammenlignet med andre land har det norske arbeidsmarkedet høye krav til språkkunnskaper og formelle kvalifikasjoner, og få jobber med lave kvalifikasjonskrav (OECD, 2009).

Framskrivninger av dagens befolkningsmønster, utdanningsvalg og økonomisk situasjon tyder på at arbeidsmarkedet vil bli enda vanskeligere fram mot 2035 for dem som ikke har fullført videregående skole. Etterspørselen etter yrkesfaglig utdanning ser særlig ut til å øke. Økt grad av automatisering og nye digitale hjelpemidler gjør framtiden usikker for mange yrkesgrupper, men omfanget er omdiskutert (Cappelen mfl. 2018, NOU 2018:2, NAV 2019).

Integrering på utdanningsområdet måles både ved å se på utvikling i deltakelse og på resultatene av utdanningen – både faktiske ferdigheter og de formelle kvalifikasjonene utdanning gir.

Innvandrere er overrepresentert blant personer med svake grunnleggende ferdigheter

En utvalgsundersøkelse av leseferdighet, tallforståelse og problemløsning med IKT gjennomført i 2011 og 2012 viste at norske voksne (16 til 65 år) har høye ferdigheter, sammenliknet med andre OECD-land. Imidlertid er personer med innvandrerbakgrunn⁷ sterkt overrepresentert blant dem med svake ferdigheter i Norge⁸. Særlig innvandrere med mindre enn fem års botid skårer lavt (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014; Bjørkeng, 2013).

Innvandrerne i Norge har om lag samme ferdighetsnivå som gjennomsnittet for utenlandsfødte i OECD-land, men ettersom ferdighetsnivået blant innenlandsfødte er relativt høyt, blir Norge ett av landene med størst forskjeller i leseferdighet mellom innenlands- og utenlandsfødte. Forskjellene er i snitt fra 10 til 30 prosentpoeng, som vist i tabell 1 (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014; Bjørkeng, 2013).

	Hele befolkninga	Utenlandsfødte
Svake leseferdigheter	11–14 prosent	27–43 prosent
Svak tallforståelse	13–16 prosent	32–48 prosent
Svak evne til IKT-problemløsning ⁹	41-46 prosent	37–55 prosent

TABELL 1: ANDEL MED SVAKE FERDIGHETER I HELE BEFOLKNINGA OG BLANT UTENLANDSFØDTE, 2013 (BJØRKENG & LAGERSTRØM, 2014)

Den gjennomsnittlige leseferdigheten blant innvandrere har falt fra 1998 til 2013, og tallforståelse har falt fra 2003 til 2013¹⁰. Blant befolkninga for øvrig har også leseferdighetene falt.

Fallet i ferdighetene i befolkninga er en trend som undersøkelsen finner også i andre OECD-land. Fallet kommer fra et fall i grunnleggende ferdigheter i de yngste aldersgruppene, høyere andel utenlandsfødte med svakere ferdigheter og svakere ferdigheter blant personer med høy utdanning (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014).

En stor andel innvandrere har grunnskole som høyeste fullførte utdanning

Innvandrere er overrepresentert blant personer som har lite utdanning. 28 prosent av innvandrere mellom 30 og 66 år hadde i 2017 grunnskole eller lavere som høyeste fullførte

⁷ Her definert som minoritetsspråklig utenlandsfødt, og dermed på en annen måte en standarddefinisjonen for øvrige tall i denne teksten.

⁸ Svake ferdigheter er definert som resultater på nivå 1 eller lavere. Testen ble gjennomført på norsk, og dette kan ha gitt enkelte av respondentene med innvandrerbakgrunn en ulempe. 95 prosent-konfidensintervaller beregnet på bakgrunn av vedlegg C til SSB-rapporten. Tallene avrundet til nærmeste tusen. Merk også at tallene som presenteres her ikke er korrigerede for ulik sammensetning av gruppene (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014).

⁹ Noe av grunnen til at dette tallet er så høyt, er at personer som ikke tok testen er telt med som personer med svake ferdigheter. Dette kan være personer som ikke har PC, ikke har brukt PC før, strøket på en innledende test, eller andre (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014).

¹⁰ International Adult Literacy Survey ble gjennomført i 1998, og gir informasjon om leseferdigheter. Adult Literacy and Life Skills ble gjennomført i 2003, og målte leseferdigheter og tallforståelse. IKT-ferdigheter var nytt i PIAAC. Rådataene fra disse undersøkelsene ble bearbeidet i forbindelse med PIAAC, slik at de skal være sammenliknbare (Bjørkeng & Lagerstrøm, 2014).

utdanning, mot 18 prosent av øvrig befolkning. Avstanden mellom gruppene har økt svakt fra 2014¹¹ (SSB og IMDi, 2018f).

Blant innvandrere fra 16 år og oppover er det flyktninger som har høyest andel med kun fullført grunnskole (Holøien & Holseter, 2016).

42 prosent av innvandrere har universitets- eller høyskoleutdanning, mot 39 prosent av øvrig befolkning. Dette skyldes særlig at arbeidsinnvandrere i gjennomsnitt har høyere utdanning enn befolkninga totalt (SSB og IMDi, 2018f).

Barnehagedeltakelsen har økt for alle barn

Barnehage kan være et effektivt kompenserende tiltak for minoritetsspråklige¹² barn og barn med lavt utdannede foreldre. Barnehage kan bidra til bedre muligheter for å gjennomføre videre utdanning og få tilknytning til arbeidsmarkedet (NOU 2017:2).

Minoritetsspråklige barn er fortsatt i barnehage i mindre grad enn øvrige barn. For alle barn fra ett til fem år er forskjellen på 12 prosentpoeng i 2017: 94 prosent blant øvrige barn gikk i barnehage i 2017, mot 81 prosent blant barn med minoritetsspråklig bakgrunn (SSB 2018c, SSB 2018d). Forskjellen er størst blant ettåringene, der 45 prosent av minoritetsspråklige barn er i barnehage, mot 79 prosent av øvrige barn. Fra og med 3 år er over 90 prosent av minoritetsspråklige barn i barnehage (SSB og IMDi, 2018g).

Barnehagedeltakelsen har økt fra begynnelsen av 2000-tallet til 2017, både blant minoritetsspråklige barn og blant øvrige barn.

Innvandrere har fortsatt lavere avgangskarakterer fra grunnskolen

Fra 2009 til 2018 har avgangskarakterene fra grunnskolen, målt med gjennomsnittlige grunnskolepoeng¹³, blitt bedre for alle grupper. Figur 6 viser utviklingen for denne tidsperioden for gutter og jenter i ulike innvandrerkategorier. Innvandrelever går ut av grunnskolen med i gjennomsnitt 5 poeng færre enn øvrig befolkning, altså tilsvarende en halv karakter. Forskjellen mellom norskfødte med innvandrerforeldre og øvrig befolkning er mindre, og utgjør kun 2 grunnskolepoeng. Disse forskjellene har vært stabile de siste fire årene (SSB, 2018e).

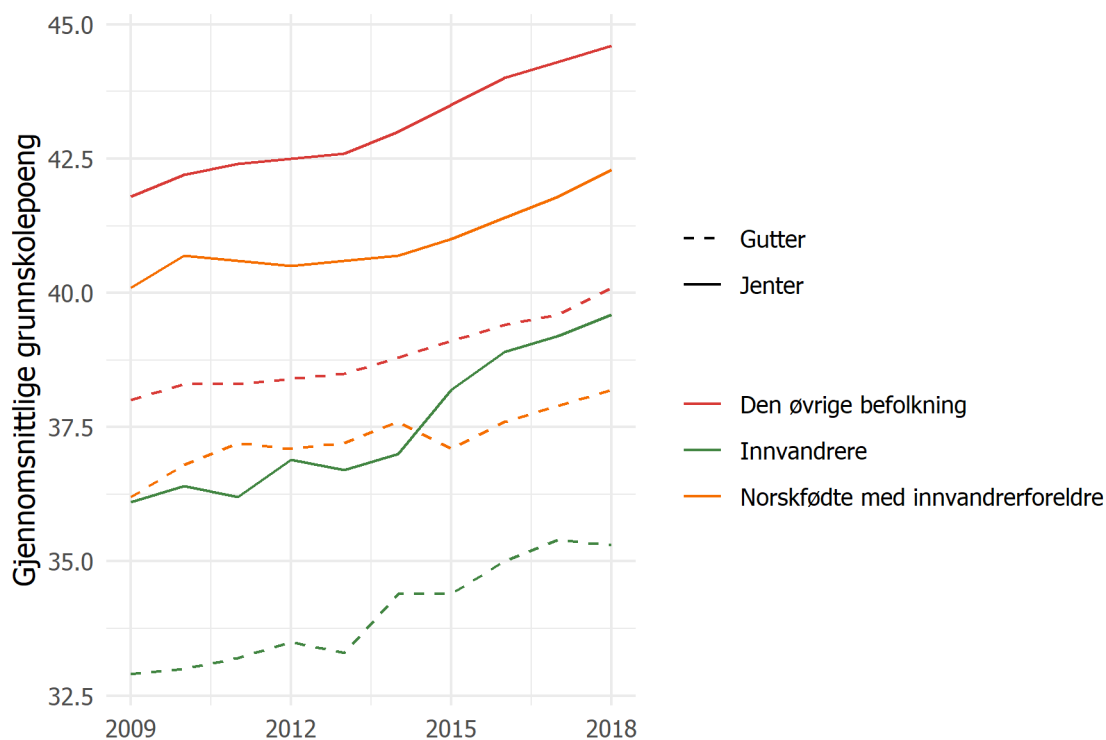
I alle kategorier oppnår jenter om lag 4–5 flere poeng enn gutter. Innvandrede gutter har det laveste gjennomsnittet, og ligger mer enn 9 poeng under jenter med norske foreldre, altså nesten tilsvarende en hel karakter. Derimot har innvandrede jenter i løpet av det siste

¹¹ En stor andel innvandrere har ukjent utdanningsnivå i statistikken. Dette gjelder særlig arbeidsinnvandrere. Fra og med 2014 har SSB begynt å anslå utdanningsnivået til personene med ukjent utdanning. Anslagene ser informative ut når de aggregeres, ifølge SSB. Denne endringen av statistikken har flyttet mange innvandrere fra kategorien «uoppgitt», til grunnskole eller ingen fullført utdanning (Jentoft, 2014).

¹² Minoritetsspråklige barn i barnehage er antall barn med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk. Dekningsgraden er beregnet ved å dele antallet minoritetsspråklige barn på antallet barn med innvandrerbakgrunn (ekskl. de uvalgte landene) (Tuhus & Bjørkli, 2017).

¹³ «Grunnskolepoengene kan ses på som et samlemaal for alle karakterene. De oppsummerer alle elevens resultater i forskjellige fag, og er med på å danne grunnlaget for opptak til videregående skole. Poengene blir regnet ut på følgende måte: Hver tallkarakter (standpunkt eller eksamenskarakter) får tilsvarende poengverdi som karakteren. Poengsummen får en ved å summere alle tallkarakterene, og deretter dele på antall karakterer. Dette gjennomsnittet, med to desimaler, multipliseres med 10.» En får dermed en skala fra 10 til 60 (SSB, 2016a).

tiåret gått forbi norskfødte gutter med innvandrerforeldre, og er nå på nivå med gutter med norske foreldre (SSB, 2018e).



FIGUR 6: GJENNOMSNTTLIGE GRUNNSKOLEPOENG BLANT UNGDOM SOM GÅR UT AV GRUNNSKOLEN, ETTER KJØNN OG INNVANDRINGSKATEGORI, 2009-2018. KILDE: SSB, 2018E.

Innvandrere som var mellom 0 og 6 år da de innvandret til Norge, oppnådde i 2018 et karakternivå rett over de norskfødte med innvandrerforeldre. For innvandrere er det en stor fordel å komme i ung alder og få med seg mer av det norske skoleløpet, for å lettere få innpass på arbeidsmarkedet seinere i livet (SSB og IMDi, 2018h).

Gjennomføring av videregående opplæring øker for alle grupper

Norskfødte med innvandrerforeldre gjennomfører nå videregående opplæring i tilnærmet lik grad som jevnaldrende med norske foreldre. Blant innvandrere er andelen som gjennomfører betraktelig lavere.

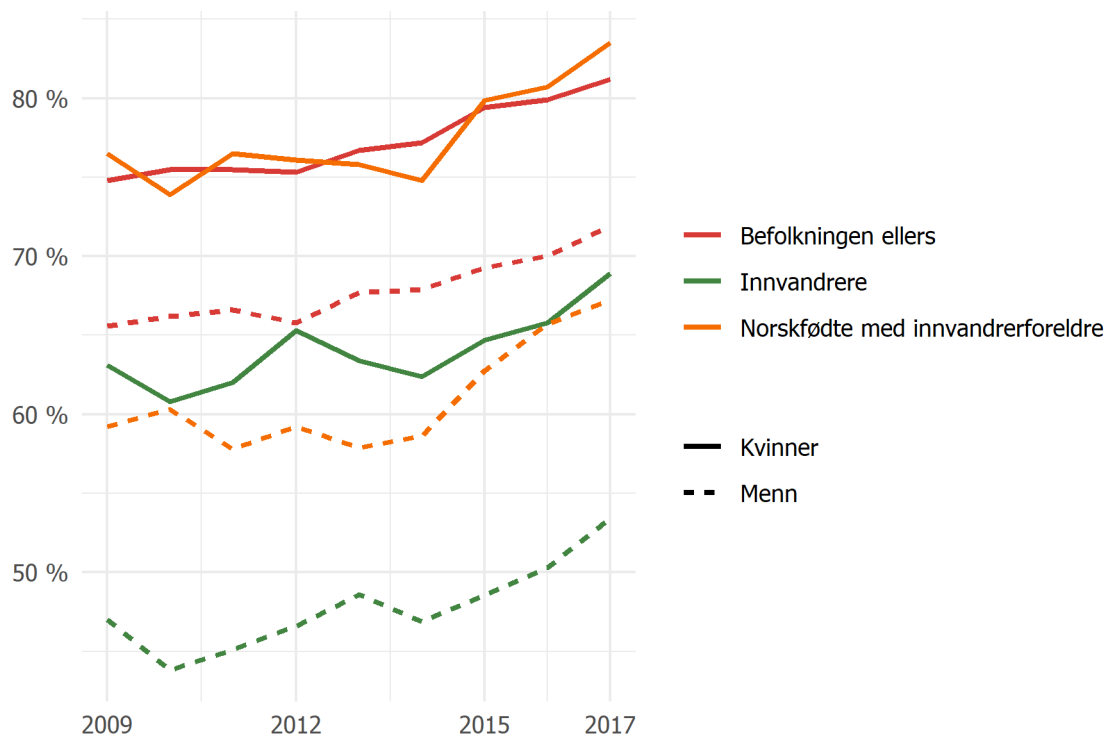
Det mest anvendte målet på gjennomføring er at personen har fullført innen fem år etter påbegynt videregående opplæring. Etter å ha ligget nokså stabilt rundt 70 prosent i perioden 2002 til 2012, har det nasjonale gjennomsnittet for gjennomføring for befolkninga uten innvandrerbakgrunn økt, og ligger i 2017 på 76 prosent. Til sammenligning hadde kun 61 prosent av innvandrere som startet videregående opplæring i 2012, fullført innen 2017¹⁴. Gapet er altså på 15 prosentpoeng (SSB og IMDi, 2018i).

I alle kategorier er andelen som gjennomfører høyere blant jenter enn blant gutter. Den norske kjønnsforskjellen i gjennomføring er den største blant 17 land som sammenlignes i en fersk OECD-rapport (Borgonovi mfl. 2018).

Når vi ser på betydningen av kjønn og innvandringsbakgrunn sammen i figur 7, ser vi at andelen som gjennomfører er særlig lav blant innvandrede gutter. Samtidig viser denne

¹⁴ Merk at det er forskjeller mellom SSB-tallene IMDi publiserer og tallene SSB-publiserer.

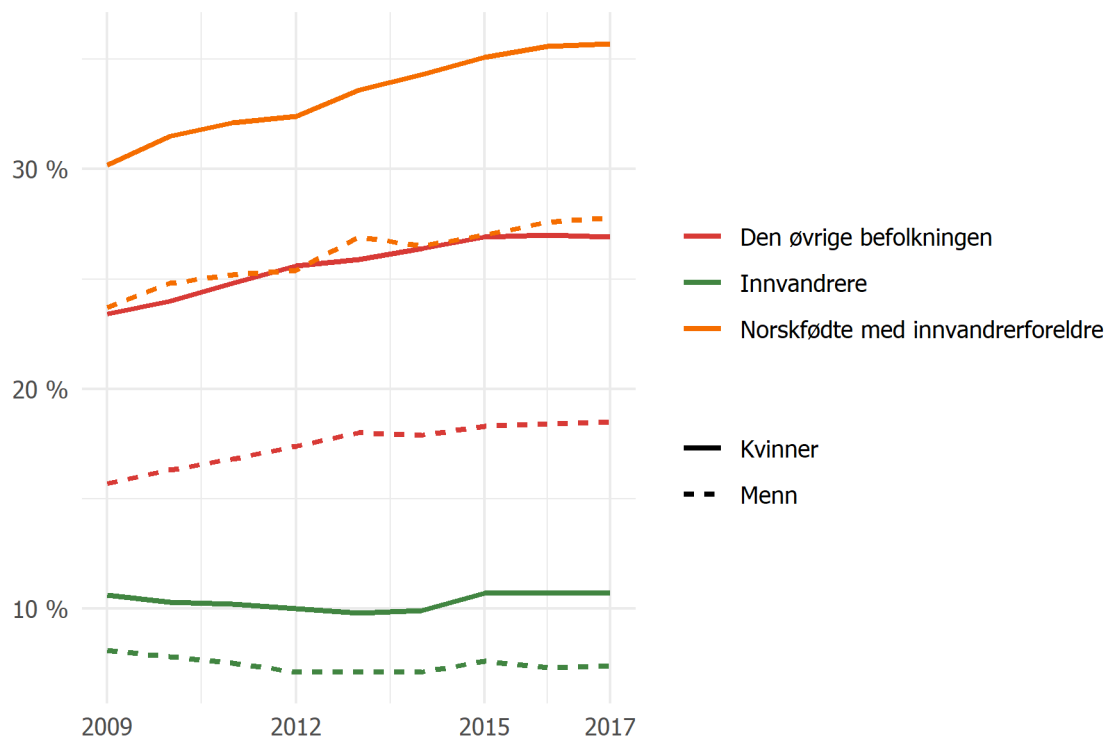
gruppen en positiv utvikling: Fullføringsgraden for denne gruppa har økt mer enn for gjennomsnittet, fra 44 prosent i 2010 til 53 prosent i 2017. Vi ser også at hele 84 prosent av norskfødte jenter med innvandrerforeldre gjennomfører i løpet av fem år, noe som er høyere enn blant jenter med norske foreldre (SSB og IMDi, 2018i).



FIGUR 7 ANDEL AV PERSONER MELLOM 16 OG 24 ÅR SOM FULLFØRER VIDEREGÅENDE INNEN FEM ÅR FRA OPPSTART, 2009-2017. KILDE: SSB OG IMDI, 2018I.

Stadig flere norskfødte med innvandrerforeldre tar høyere utdanning

Om lag 23 prosent av befolkninga uten innvandrerbakgrunn fra og med 19 år til og med 34 år gikk per 1. oktober 2017 i høyere utdanning. Dette er opp 3 prosentpoeng fra 2009. Av 236 595 innvandrere i samme aldersgruppe i 2017 gikk 9 prosent i høyere utdanning, om lag samme andel som i 2009. Blant norskfødte med innvandrerforeldre er imidlertid andelen langt høyere: 32 prosent av totalt 30 853 personer var i 2017 i høyere utdanning, en økning fra 27 prosent i 2009. I samme tidsperiode har antallet norskfødte med innvandrerforeldre mer enn doblet seg. Figur 8 viser denne utviklinga for henholdsvis gutter og jenter (Bekkengen, Østli, & Nygård, 2018).



FIGUR 8 ANDELER AV PERSONER 19-34 ÅR I HØYERE UTDANNING, 2009-2017. KILDE: SSB, 2018M.

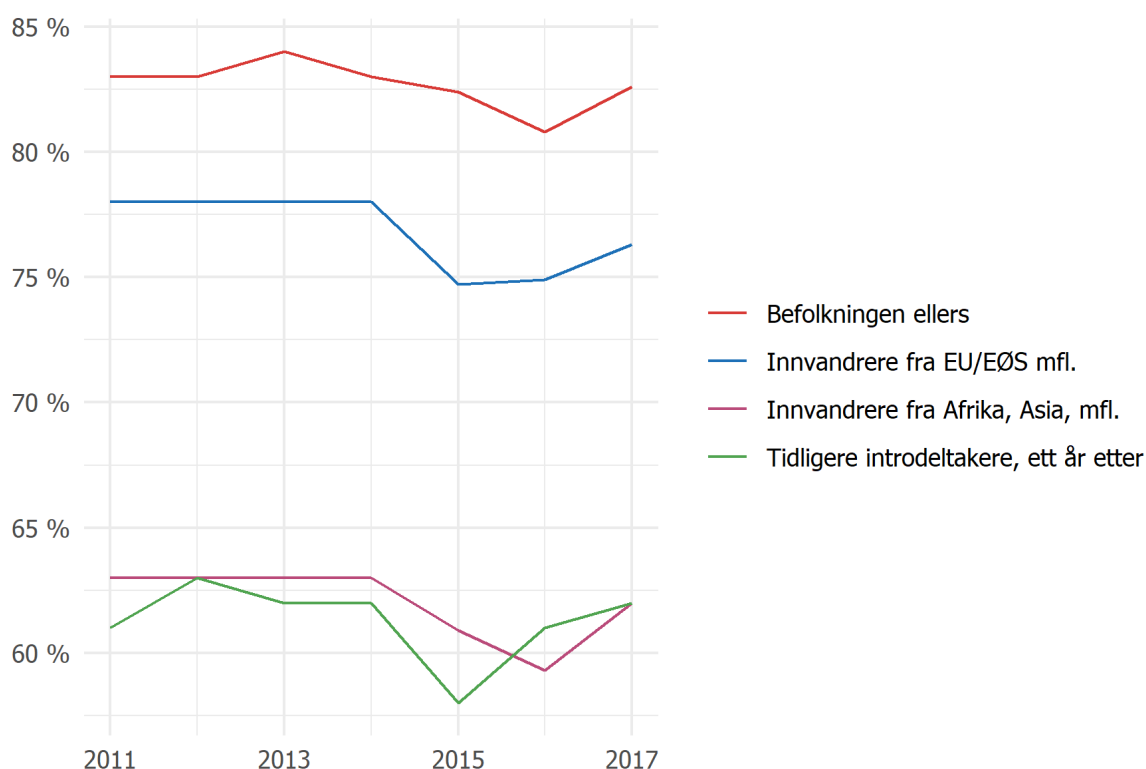
Introduksjonsprogram og opplæring i norsk og samfunnskunnskap

For voksne finnes det ulike muligheter for å ta ytterligere opplæring – både formaliserte utdanninger, og uformell opplæring, som kurs, konferanser og seminarer. For flyktninger og familiegjenforente til flyktninger skal tiltak som opplæring i norsk og samfunnskunnskap og introduksjonsprogrammet bidra til å utjevne kompetanseforskjeller.

Blant innvandrere dekket av levekårsundersøkelsen i 2016, oppga 87 prosent at de hadde deltatt på en eller annen form for opplæring i norsk. Om lag halvparten av de spurte oppgir at de har svært gode eller ganske gode norskferdigheter. En god del av disse vil antakeligvis ha vært dekket av introduksjonslovens opplæring i norsk og samfunnskunnskap (Wiggen 2017).

Målgruppa for introduksjonsprogrammet er smalere enn for opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Beregninger av hvor høy andel av målgruppa som deltar, viser variasjon ut fra kjønn og landbakgrunn, der særlig menn fra Afghanistan og Somalia har lave deltakelsesandeler (Djuve & Kavli, 2015; Djuve mfl., 2017).

Det er et mål for introduksjonsprogrammet at så mange som mulig skal være i arbeid eller utdanning ett år etter avsluttet program. Blant deltakere som gikk ut av programmet i 2016, var 62 prosent i arbeid eller utdanning i 2017. Som vi ser i figur 9, har andelen de siste årene ligget omtrent på nivå med andelen som er i arbeid eller utdanning blant hele gruppa innvandrere med bakgrunn fra Asia, Afrika, mfl. – uavhengig av hvor lenge de har bodd i Norge. Andelen i befolkninga ellers var på 81 prosent (SSB, 2018f; SSB og IMDi, 2018j).



FIGUR 9 ANDEL PERSONER I ARBEID ELLER UTDANNING, 2011-2017. KILDE: SSB, 2018F; SSB OG IMDI, 2018J.

3. Integrering på arbeidsmarkedet

- Sysselsettingsgapet mellom innvandrere generelt og befolkninga ellers er stabilt.
- Flyktninger er minst sysselsatt. Det gjelder særlig personer med kort botid.
- Innvandreres levekår bedres med økt botid i Norge, men i gjennomsnitt har de dårligere levekår og lavere inntekt enn resten av befolkninga.
- Inntektsforskjellene mellom innvandrere og øvrig befolkning er økende. Andelen innvandrere med lavinntekt øker også. Barn av innvandrere utgjør en stor og økende andel av barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt.

Deltakelse i arbeidslivet står helt sentralt i norsk integreringspolitikk. Arbeid gir den enkelte økonomisk selvstendighet, motvirker fattigdom, og utjevner sosiale forskjeller. Arbeidslivet er også viktig for sosial integrering, gjennom å gi tilhørighet og nettverk. Høy sysselsetting er en av forutsetningene for den norske velferdsmodellen (NOU 2017:2).

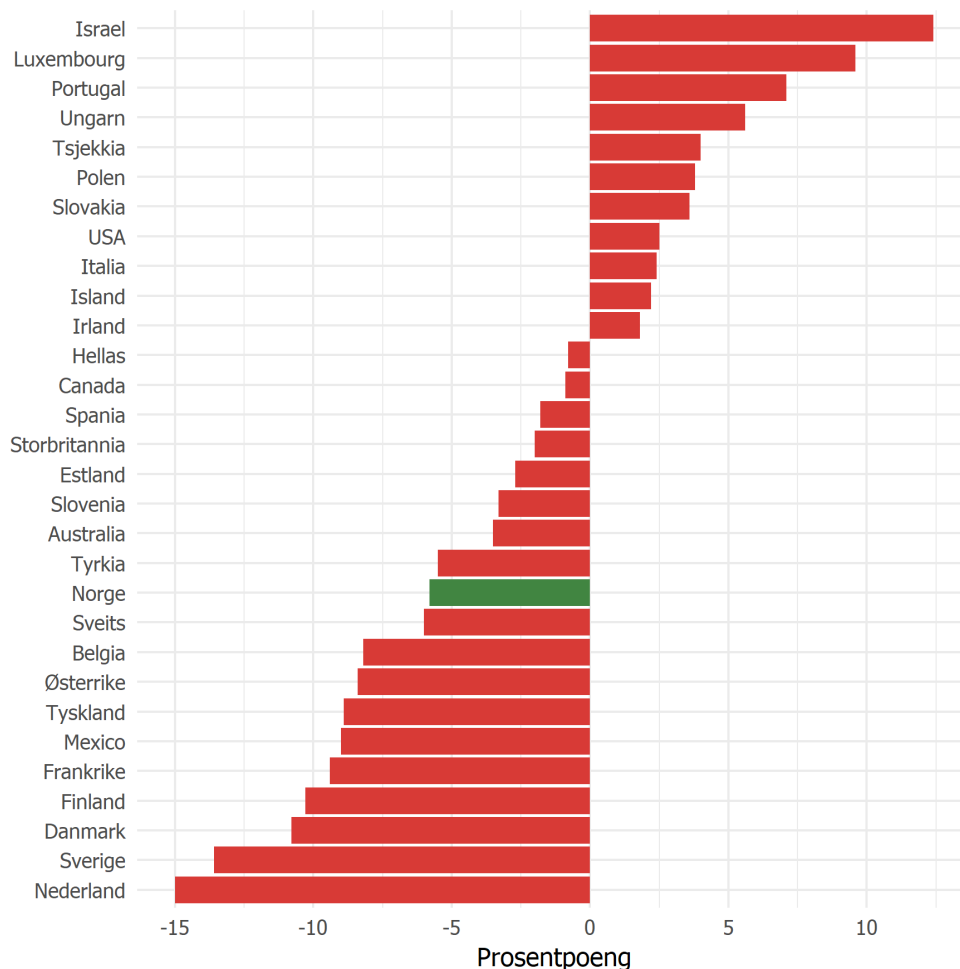
De sentrale indikatorene for økonomisk integrering er andelen som er sysselsatt og inntektstall.

Innvandrere har høy sysselsetting, men det er et gap opp til befolkninga ellers

Norge har over gjennomsnittlig høy sysselsetting både blant innvandrere og øvrig befolkning, sammenliknet med EU- og OECD-land. Særlig innvandrerkvinner er i høyere grad sysselsatt i Norge enn i andre land. Også innvandrere til Norge med lav utdanning har høy sysselsetting i et internasjonalt perspektiv (OECD og EU 2018).

Imidlertid er Norge, slik figur 10 under viser, et av OECD-landene med et større gap (i prosentpoeng) mellom sysselsatte innvandrere og sysselsatte i øvrig befolkning¹⁵. Det er en tendens til at land med høy sysselsetting blant innenlandsfødte, har et høyere gap enn land med lavere sysselsetting. Dette gjelder særlig nordiske land, som har tatt imot relativt mange flyktninger, og EU-land som lenge har vært land med høy innvandring.

¹⁵ Merk at internasjonale sammenlikninger gjerne definerer en innvandrer som en utenlandsfødt person, i motsetning til slik innvandrer er definert i norsk sammenheng og i denne teksten.



FIGUR 10 FORSKJELLER MELLOM UTENLANDSFØDTE OG INNENLANDSFØDTE SYSSELSETTING I 2017 (15-74 ÅR). KILDE: OECD, 2018.

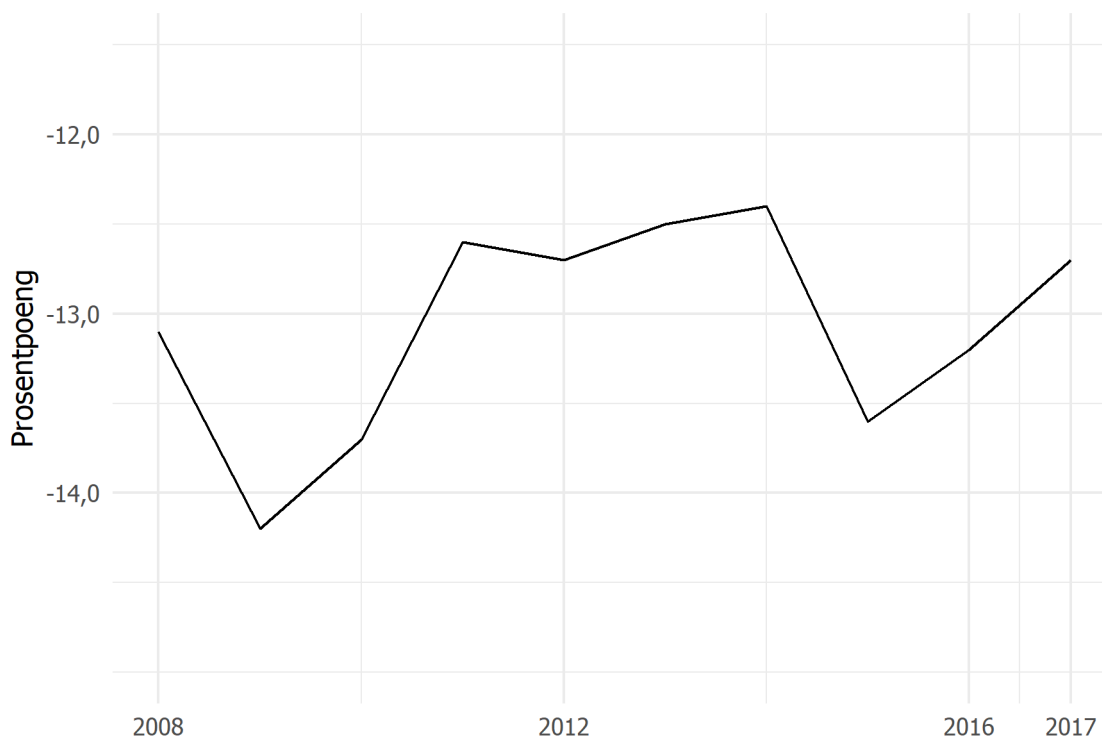
Sammensetningen av innvandrere i de ulike OECD-landene er svært forskjellig. Noen land har en større andel flyktninger med kort botid, mens andre land har arbeidsinnvandrere på både korte og lengre opphold. Arbeidsmarkedene i de ulike landene kan også være inne i ulike konjunkturer. Figuren kan dermed ikke tolkes direkte som en indikator på hvor vellykket den økonomiske integreringen i de ulike landene er.

Betydningen av alder

Standard aldersgruppe å se på i sysselsettingsstatistikk er personer mellom 15 og 74 år. Få personer under 20–24 år og få over 66 er sysselsatt. Dette tallet gir dermed inntrykk av at sysselsettinga er lavere i den mest yrkesaktive delen av befolkninga, enn den faktisk er. I tillegg veit vi at kun 7 prosent av innvandrere er over 64 år, mot 20 prosent av befolkninga ellers.

Dette betyr at forskjellen i sysselsetting fort vil kunne se mindre ut enn den er, fordi man sammenlikner sysselsettinga i den yngre innvandrerbefolkninga, med den gjennomsnittlig eldre befolkninga ellers. Vi benytter derfor tall for sysselsatte fra og med 20 til og med 66 år der vi kan.

I 2017 var 65 prosent av innvandrere mellom 20 og 66 år sysselsatt, mens i befolkninga ellers var 78 prosent sysselsatt. Gapet i andelen sysselsatte mellom innvandrere og befolkninga ellers var altså på 13 prosentpoeng. Figur 11 viser utviklinga i dette gapet fra 2008 til 2017. Som en kan se er 13 prosent om lag på gjennomsnittet for perioden (SSB, 2018g)¹⁶.

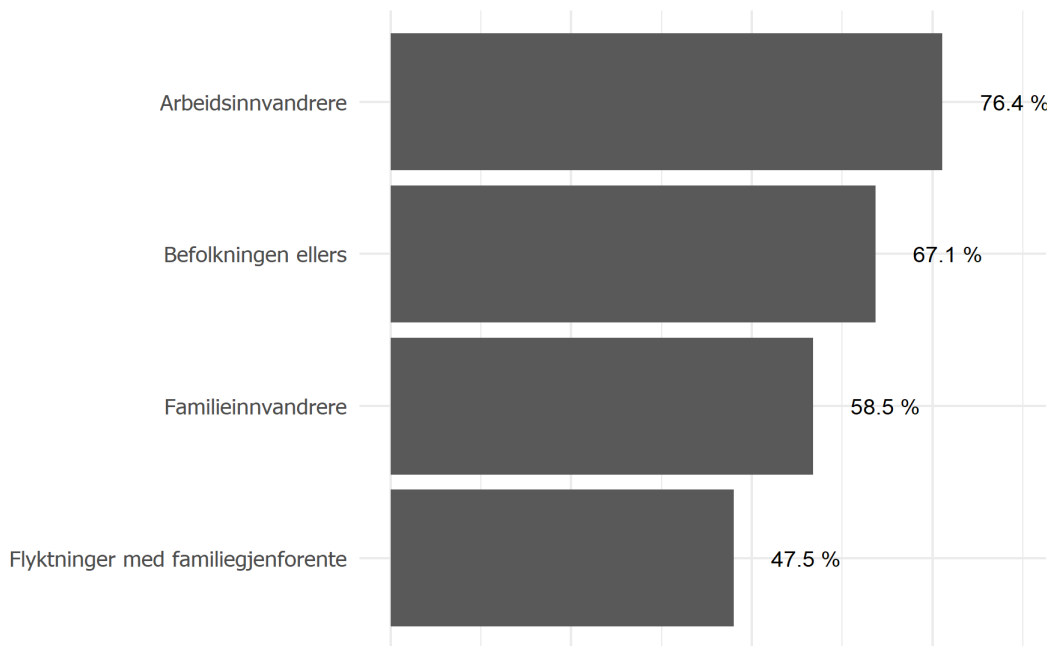


FIGUR 11 FORSKJELLEN MELLOM SYSSELSETTINGA HOS INNVANDRERE OG I ØVRIG BEFOLKNING, 20 – 66 ÅR, 2008-2017. KILDE: SSB, 2018G.

Som i befolkningen ellers varierer yrkesdeltakelsen i innvandrerbefolkningen mye mellom grupper. Vi ser at særlig innvandringsgrunn har mye å si: kvinnelige arbeidsinnvandrere er i mindre grad sysselsatt enn mannlige arbeidsinnvandrere, men i større grad enn andre mannlige innvandrere (SSB og IMDi, 2018k).

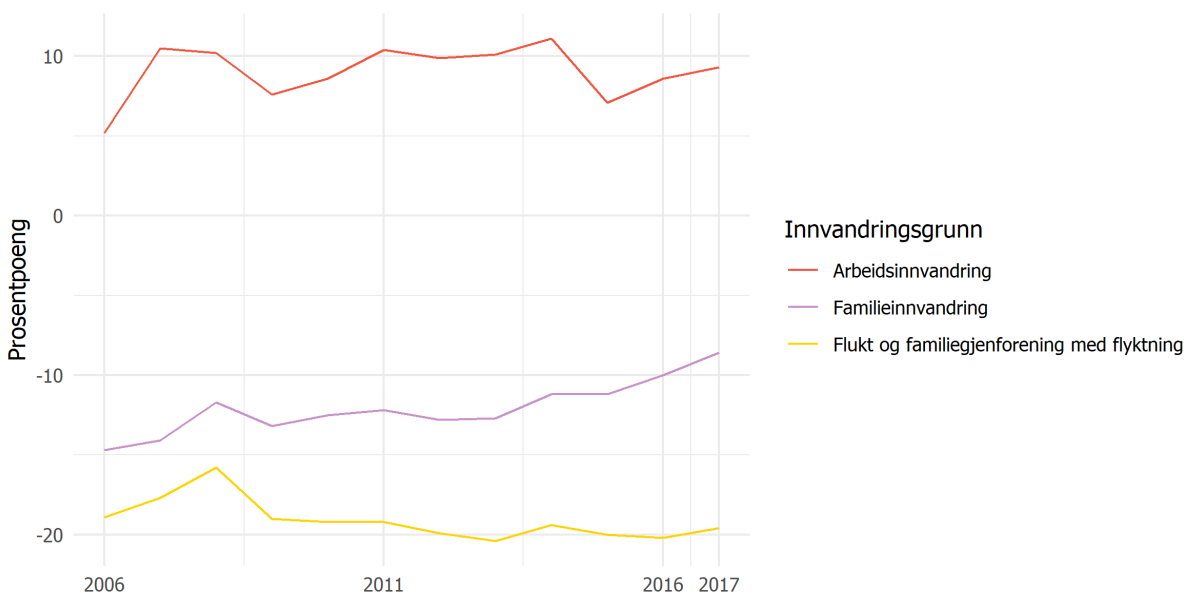
Som vist i figur 12, varierer sysselsettinga stort mellom grupper med ulik innvandringsgrunn. Her må vi benytte tilgjengelige data for det bredere aldersspennet 15 til 74 år. Blant arbeidsinnvandrerne er det en større andel sysselsatte (76 prosent) enn i befolkninga for øvrig (67 prosent). Blant personer med opphold som flyktninger og familiegjenforente til disse er sysselsettingsandelen imidlertid betraktelig lavere, nemlig 48 prosent i 2017. (SSB og IMDi, 2018l)

¹⁶ Når man ser på utvikling i sysselsetting over de siste ti årene, er hovedtrenden både for innvandrere og befolkninga ellers en nedgang. Bildet av et fall blir imidlertid større av at det er et brudd i tidsserien mellom 2014 og 2015, der SSB endret datagrunnlag. Denne nedgangen representerer ikke en faktisk endring. Forskjellene mellom gruppene bør imidlertid være konstante. Det vil si at vi ikke forventer at endringen i datagrunnlag påvirker forskjellen mellom gruppene på noen bestemt måte (Olsen & Aamodt, 2017).



FIGUR 12 SYSSELSETTING ETTER INNVANDRINGSGRUNN OG I BEFOLKNINGA ELLERS, 15-74 ÅR, 2017. KILDE: SSB OG IMDI, 2018K.

Forskjellen mellom andelen sysselsatte flyktinger og andelen sysselsatte i befolkninga for øvrig har vært om lag stabil på 19–20 prosentpoeng siden 2009. Som vi ser av figur 13 har arbeidsinnvandrere generelt over hele perioden et høyere sysselsetningsnivå enn befolkninga ellers. Dette handler blant annet om poenget om alderssammensetning vi har gjort over, ettersom vi her ser på alle mellom 15 og 74 år (SSB og IMDi, 2018k).



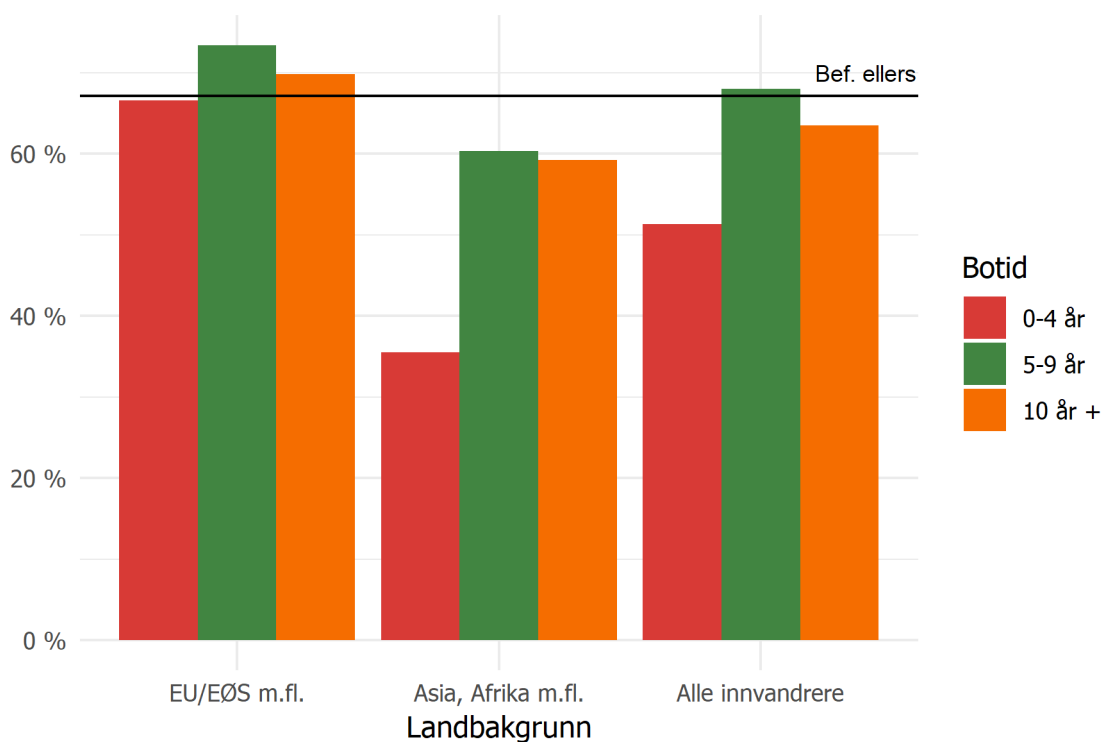
FIGUR 13 FORSKJELLER I SYSSELSETTINGSANDELER MELLOM ARBEIDSINNVANDRERE, FAMILIEINNVANDRERE, FLYKTINGER OG BEFOLKNINGA ELLERS (BEFOLKNINGA ELLERS = 0), 15-74 ÅR, 2006-2017. KILDE: SSB OG IMDI, 2018K.

Innvandrerens sysselsetting øker med økende botid – til en viss grad

Botid er av betydning når en ser på andelen som er sysselsatt. Som figur 14 tydelig viser, er det særlig gruppa med personer fra Asia, Afrika mfl. med inntil 4 års botid som har lav

sysselsetting. Mange av disse har nylig fått oppholdstillatelse i landet, er i introduksjonsprogrammet eller andre opplæringstiltak, eller er nylig ferdig med introduksjonsprogrammet. Det er dermed potensielt mer interessant å se på sysselsettinga for gruppene med lengre botid.

Sysselsettinga er lavere for gruppa med 10 år eller mer i landet. Mer omfattende studier har sett nærmere på dette fallet i sysselsetting. De viser at for flyktninger stiger sysselsettingsandelen raskt etter bosetting, men veksten stopper opp etter noen år. Etter 7 til 10 års botid faller sysselsettingsandelene, særlig for menn. Mulige forklaringer på dette er egenskaper ved innvandrere (alder, alder ved ankomst, helse, kompetanse, holdninger), arbeidsmarkedet (arbeid i konjunkturutsatte bedrifter) og øvrige rammebetingelser (kvalitet på kvalifiseringstilbud, insentiver fra velferdsordninger) (Kornstad, Skjerpen, & Telle, 2016; Bratsberg, Raaum, & Røed, 2016; Berge, Olsen, & Næsheim, 2017).



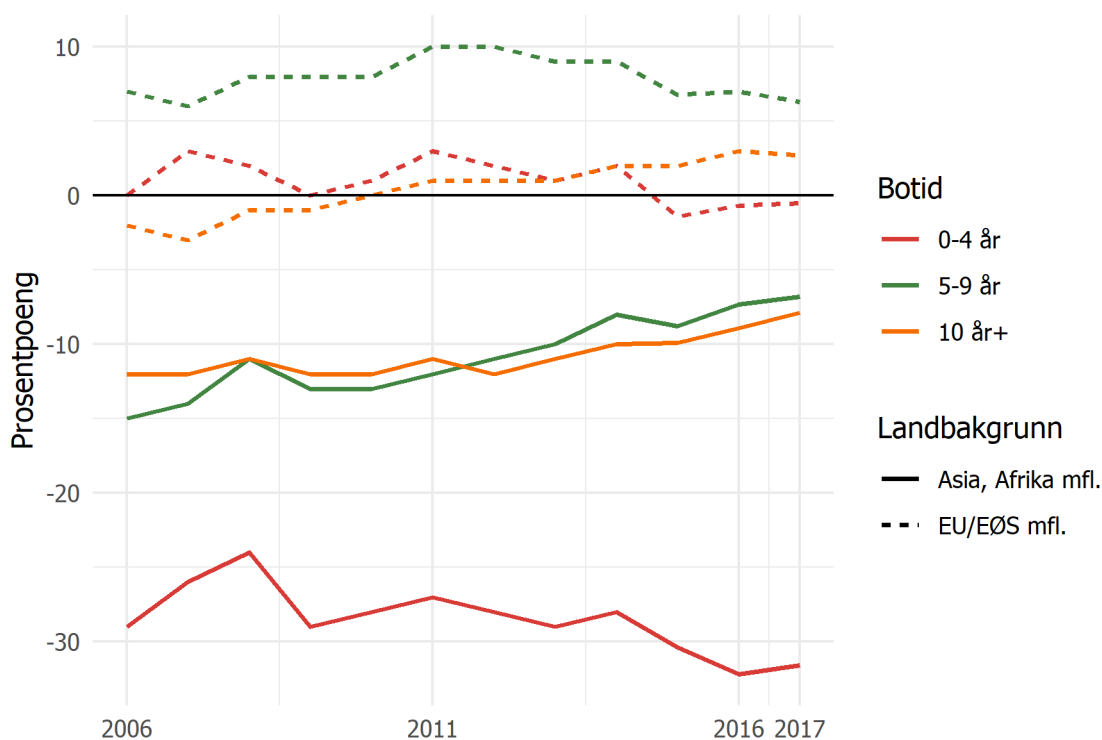
FIGUR 14 SYSSELSETTING ETTER LANDBAKGRUNN OG BOTID, 15-74 ÅR, 2017. KILDE: SSB OG IMDI, 2018M.

Figur 15 under viser igjen at innvandrere fra EU/EØS mfl. – i hovedsak arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere – har om lag like høy eller høyere sysselsetting enn befolkninga for øvrig. Innvandrere fra Asia, Afrika mfl. – i hovedsak flyktninger og familieinnvandrere – har derimot lavere sysselsetting innenfor alle botidsgruppene.

Hvis en også ser på kjønn i tillegg til botid og landbakgrunn, ser en at kvinner med kort botid i mindre grad er sysselsatt enn menn med kort botid. Kjønnforskjellene ser ut til å være mindre blant personer med lengre botid. Det kan tyde på at kvinners sysselsetting øker mer med botid enn det menns sysselsetting gjør.

Forskjellene i sysselsetting mellom innvandrere fra Asia, Afrika mfl. med mer enn 4 års botid, og befolkninga ellers, har blitt mindre de siste ti årene. Forskjellen til innvandrere fra Asia, Afrika mfl. med 0–4 års botid har derimot blitt større.

Dette er trolig delvis drevet av innføringen av introduksjonsprogrammet. I 2017 var en større andel av nyankomne flyktninger i gang med kvalifiseringstiltak enn i 2006.



FIGUR 15 FORSKJELLER TIL BEFOLKNINGA FORØVRIGS SYSSELSETTING - ETTER LANDBAKGRUNN OG BOTID, 15-74 ÅR, 2006-2017. KILDE: SSB OG IMDI, 2018M.

For å se hvordan det går med folk, må en følge med over tid

Undersøkelser gjort på enkelttidspunkt kan gi et feil bilde på betydningen av botid. Botiden vil samvariere med sammensetningen av gruppene som kom de ulike årene og tilstanden på arbeidsmarkedet det året. Om det kom mange med gode forutsetninger for arbeid et gitt år (f.eks. 2000), vil sysselsetting etter botid (f.eks. 6 år i 2006) også reflektere det.

En må derfor komplementere tverrsnittene med å følge personer over tid.

Deltidsarbeid er vanligere blant innvandrere enn i befolkninga ellers

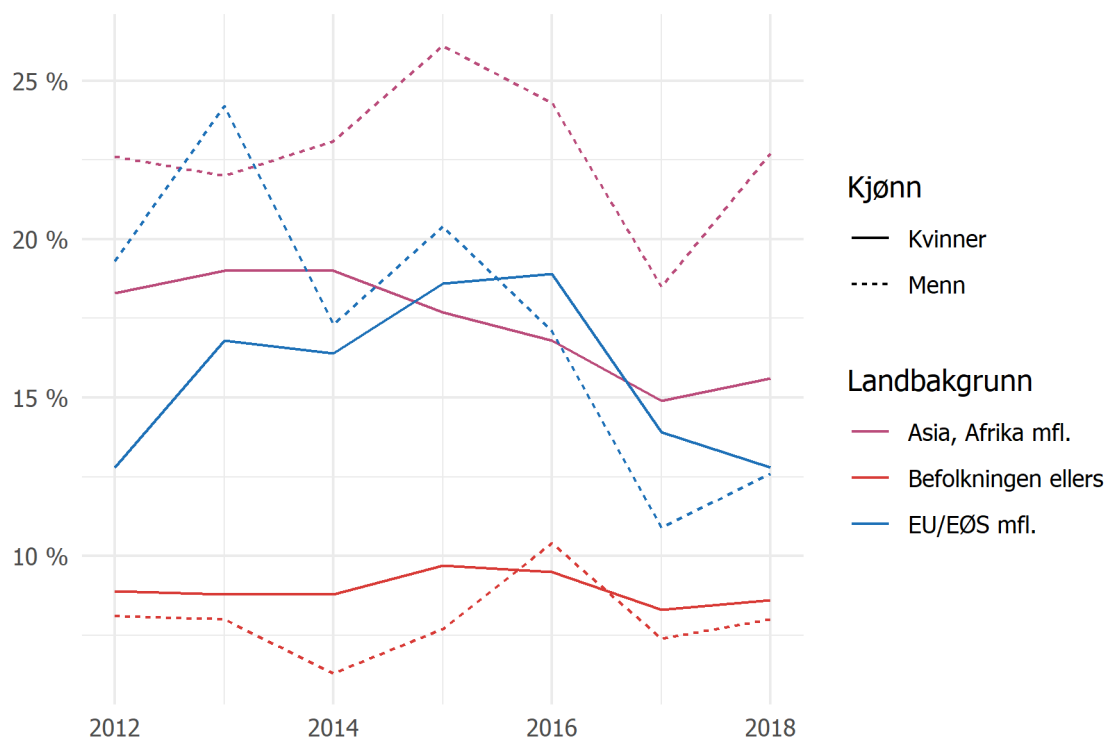
Deltidsarbeid er mer utbredt blant innvandrere enn i befolkninga ellers.

Levekårsundersøkelsen blant innvandrere anslår at 28 prosent av sysselsatte innvandrere jobber deltid, mot 23 prosent av sysselsatte i hele befolkninga (Wiggen & Vrålstad, 2017).

Det er særlig innvandrere fra Asia, Afrika mfl. som arbeider deltid. Dette er delvis et resultat av at over 60 prosent av de sysselsatte i denne gruppa arbeider i bransjer hvor deltid er utbredt, som varehandel, transport, og helse- og sosialtjenester. Men også innad i disse

bransjene jobberinnvandrere i disse bransjene arbeider innvandrere hyppigere deltid enn øvrige ansatte (Olsen, 2017).

I arbeidskraftundersøkelsen (AKU) måles andelen som er undersysselsatte. Dette er deltidssysselsatte personer som ønsker større stilling¹⁷. Som vi ser fra figur 16 anslås det at 1 av 5 deltidsansatte innvandrermenn fra Asia, Afrika mfl. er undersysselsatt. For befolkninga totalt ligger andelen på om lag 8 prosent, uten en veldig stor kjønnsforskjell. Forskjellene mellom gruppene ser ut til å ha blitt noe mindre over tid (SSB, 2018h).



FIGUR 16 ANDEL DELTIDSANSATTE SOM OPPGIR AT DE PRØVER Å FÅ STØRRE STILLING, ETTER KJØNN OG LANDBAKGRUNN (2012-2017). KILDE: SSB, 2018H.

Norskfødte med innvandrerforeldre har høyere sysselsetting enn innvandrere, men mindre enn befolkninga ellers

Norskfødte med innvandrerforeldre er fortsatt en veldig ung gruppe i Norge: av 170 000 personer, er 87 prosent 24 år eller yngre, og dermed i stor grad fortsatt under utdanning.

Ser vi på de mest yrkesaktive aldersgruppene, 25–29 år og 30–34 år, lå andelen sysselsatte i 2016 på henholdsvis 72 og 75 prosent. Dette er henholdsvis 11 og 6 prosentpoeng over nivået for innvandrere i samme aldersgrupper, men respektive 7 og 10 prosentpoeng under nivået for sysselsatte i befolkninga ellers i tilsvarende aldersgrupper. Olsen (2018) finner tilsvarende forskjeller i sysselsettingsandeler i 2017 mellom norskfødte med innvandrerforeldre fra Asia, Afrika mfl. og jevnaldrende med norske foreldre (Olsen, 2018).

¹⁷ Det er målt ved hvorvidt personen har forsøkt å øke arbeidstida si gjennom å kontakte NAV, annonsere, spørre arbeidsgiver eller lignende. Personen må være klar til å øke arbeidstida den neste måneden.

En høyere andel sysselsatte innvandrere er overkvalifiserte

Blant utenlandsfødte i Norge mellom 15 og 64 år som er i arbeid, arbeidet i 2017 35 prosent i en jobb de var overkvalifisert for¹⁸. I befolkninga for øvrig var andelen 10 prosent. Norge ser både ut til å ha en høyere andel overkvalifiserte utenlandsfødte enn andre OECD-land, og en lavere andel overkvalifiserte innenlandsfødte. Til sammen gir det en av de større forskjellene mellom utenlandsfødte og innenlandsfødte i OECD. Forskjellen har økt siden 2012–13. Da var 31 prosent av utenlandsfødte overkvalifisert (OECD og EU 2018).

I en annen undersøkelse utført av SSB fra 2014, var andelen 23 prosent av sysselsatte innvandrere overkvalifisert, mot 13 prosent av sysselsatte uten innvandrerbakgrunn. Om lag en fjerdedel av innvandrere som mente de var overkvalifiserte i denne undersøkelsen, forklarte det selv med manglende norskkunnskaper (Wold & Håland, 2016).

¹⁸ Med overkvalifisering mener vi her sysselsatte med høy utdanning (tilsvarende ISCED 5 eller 6) som er ansatt i et yrke med lave (ISCO 9) eller medium krav til kvalifikasjoner (ISCO 4-8) (OECD og EU 2018).

Hvorfor har flyktninger lavere sysselsetting?

Faktorer som påvirker tilknytning til arbeidsmarkedet kan deles inn i tre grupper: individuelle forhold hos arbeidstaker, forhold hos arbeidsgiver og strukturelle forhold¹. Disse er oppsummert i tabell 2.

Arbeidstaker	Språkutfordringer, kompetanse og utdanning, kultur, «arr» og «signal» ² , omsorgsoppgaver, helse, nettverk
Arbeidsgiver	Usikkerhet på utdanning/kompetanse fra utlandet, diskriminering, øvrig usikkerhet, kultur, omstillingsprosesser
Strukturelt	Godkjenning av utdanning, kvalitet på kvalifiseringstilbud, konjunktur på nåværende tidspunkt, konjunktur på ankomsttidspunkt, konkurransen, familieinnvandringsregler, diskrimineringslover, andre lover og regler, omstillingsprosesser, velferdsordninger

TABELL 2 OPPSUMMERING AV UTVALGTE FAKTORER SOM PÅVIRKER SANNSYNLIGHETEN FOR Å VÆRE I ARBEID

Som vi så lenger opp, viser forskning en tendens til fallende sysselsetting etter 7-10 års botid. Hva kan forklare at noen er sysselsatt i starten, men så faller ut av arbeidsmarkedet? Vi ser at mange flyktninger i løpet av de første årene i landet tilegner seg språk, skikker og spesifikk kompetanse/kvalifisering. Etter hvert tas dette i bruk, og vi ser økende sysselsetting – økonomisk integrering – med økende botid og deltakelse i det nasjonale utdanningssystemet (Luik mfl. 2016).

Over tid rammer ytre faktorer som konjunktursvingninger og nedbemanninger innvandrere, fordi de befinner seg i utsatte yrker, fordi de i gjennomsnitt har kortere ansiennitet, og fordi innvandrere har annen kompetanse (og som møtes av usikkerhet om kompetanse fra arbeidsgiver). Enkelte flyktninger får etter noen år i Norge også helseutfordringer som gjør det vanskelig å stå i jobb. En ytterligere forklaring kan være at flyktninger arbeider i yrker hvor forskjellen i lønn mellom yrket og ulike velferdsordninger er liten, noe som kan gi personen et insentiv til å heller bli hjemme (Heggebø, 2017; Bratsberg mfl., 2016; 2017; Dustmann mfl., 2009).

Å ha vært arbeidsledig gjør det generelt vanskelig å komme inn igjen på arbeidsmarkedet. Hvis en flyktning blir arbeidsledig, kan/må personen delta på et tiltak i regi av NAV. Enkelte av disse tiltakene har en gjennomsnittlig positiv effekt (AMO, lønnstilskudd, praksisplass mer delt). Men tiltakseffekten er vanskelig å anslå, og enkelte studier peker også i andre retninger.

¹ Basert på blant andre Rogstad (2001), Drøpping og Kavli (2002), Håpnes og Berg (2004) og Friberg og Midtbøen (2018a, 2018b).

² Arr, på engelsk «scarring», er effekter av arbeidsledighet på arbeidstakeren, som f.eks. tap av kompetanse ved arbeidsledighet. Signal, «signalling», er effekter av hull i CVen på arbeidsgivers vurdering av CV. Se f.eks. Arulampalam mfl. (2001)

Innvandrere er overrepresentert i lavstatusyrker

Innvandrere er overrepresentert i lavstatusyrker. Det kan være flere grunner til dette. Innvandrere har lavere formelle og uformelle kvalifikasjoner enn øvrig befolkning. Enkelte yrker kan ha fått status som «innvandrerjobber» (Friberg og Midtbøen 2018a).

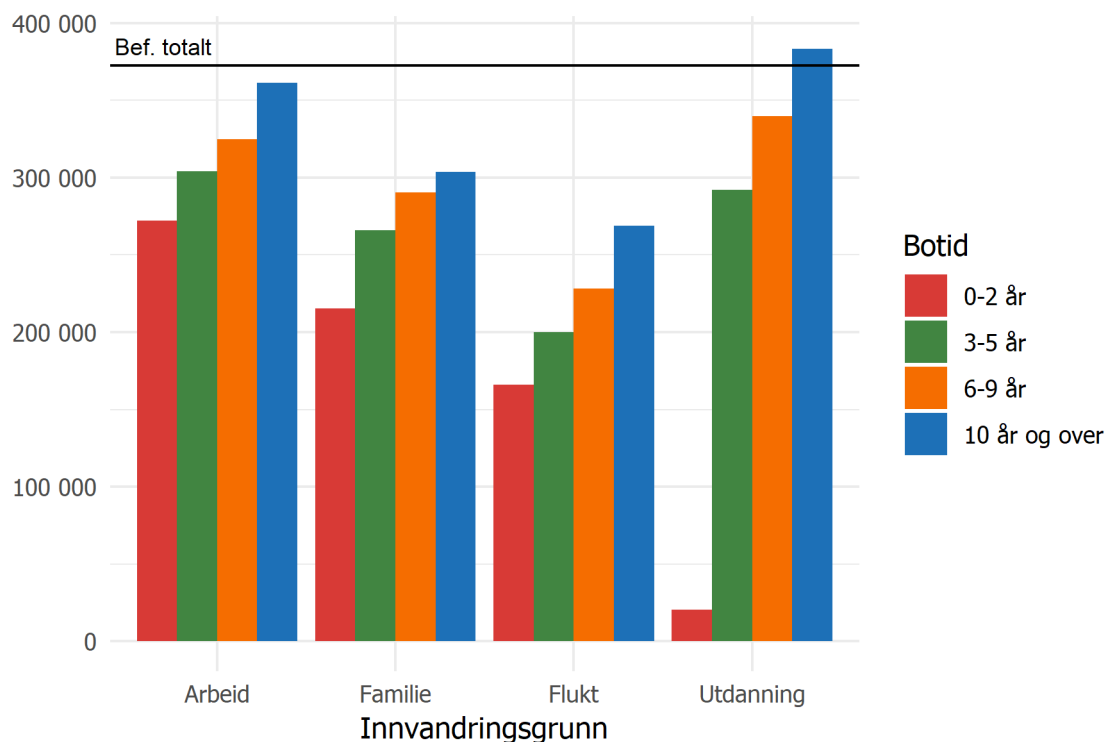
Diskriminering og stereotypisering i ansettelsesprosesser kan også være med på å påvirke tilgangen til forskjellige yrker (Østbakken mfl., 2017).

Innvandrer menn går i noe større grad inn i andre bransjer/sectorer enn menn i den øvrige befolkning, som helse og renhold. Ettersom menn med innvandrerbakgrunn i større grad er sysselsatte enn kvinner med innvandrerbakgrunn, bidrar innvandring på denne måten til at kjønnsdelingen på arbeidsmarkedet har blitt mindre (Østbakken mfl., 2017).

Innvandrere har lavere inntekt

I 2016 var medianinntekten¹⁹ i befolkninga unntatt innvandrere 367 400 kroner. For innvandrere fra EU/EØS mfl. lå den på 299 100 kroner, og for innvandrere fra Asia, Afrika mfl. lå den på 249 700 kroner. Innvandrere sett under ett har altså lavere medianinntekt enn ikke-innvandrere (SSB og IMDi, 2018n).

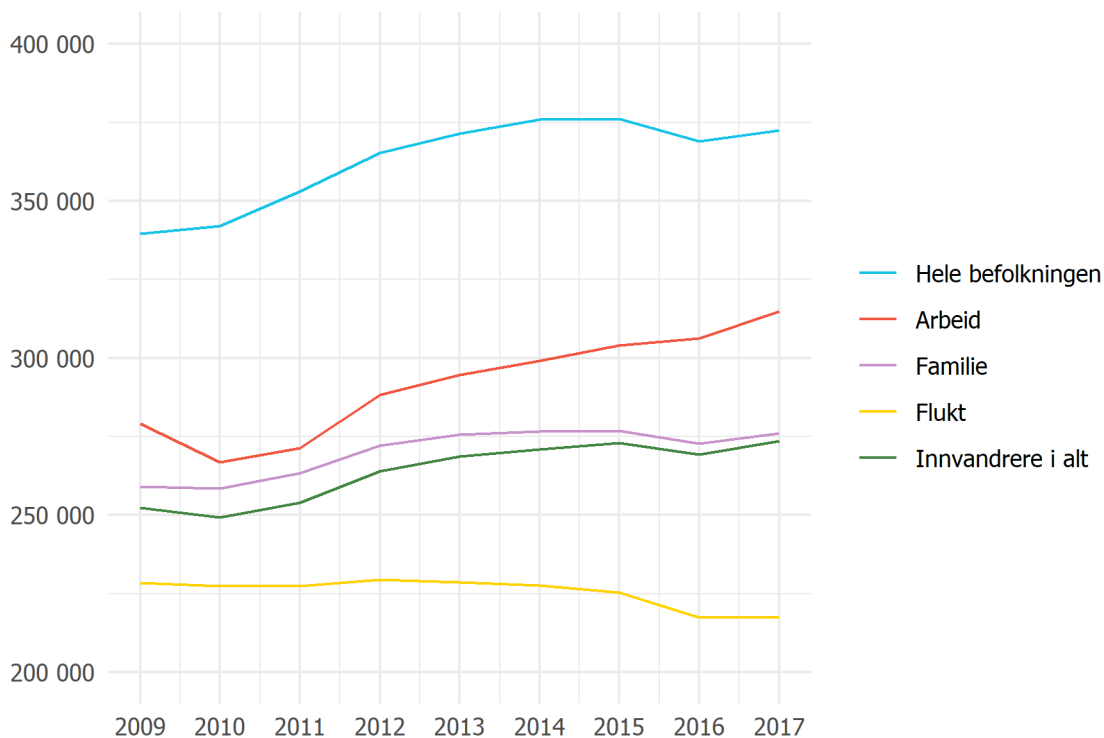
Som figur 17 tydelig viser, øker medianinntekten med botid, uansett oppholdsgrunnlag. For innvandrere som innvandret med utdanning som begrunnelse og har botid på 10 år eller mer, går inntekten også over medianinntekten i befolkninga totalt. Det er noen grupper av flyktninger som viser tegn til synkende inntekter etter 10 års botid, og særlig kvinner har lave inntekter (Kornstad, Skjerpen, & Telle, 2016; Strøm & Bye, 2017).



FIGUR 17 MEDIANINNTÉKT ETTER INNVANDRINGSGRUNN OG BOTID, 2017. KILDE: SSB, 2019A.

Som vi ser av figur 18 under, har forskjellen mellom innvandreres og øvrig befolkning inntekt i hovedsak blitt større de siste ti årene. Det gjelder særlig for flyktninger. Med høy flyktningeinnvandring, har Norge fått mange innvandrere med kort botid som har en tendens til å ha lave inntekter de første årene i Norge. Samtidig som gjennomsnittsinntekten for disse gruppene har gått ned (målt i reelle kroner), har inntekten i befolkninga for øvrig steget. Det gir økte forskjeller (Omholt, 2016; Langeland, Furuberg, & Lima, 2017; SSB, 2019a).

¹⁹ Median inntekt etter skatt, per forbruksenhet (EU-skala).

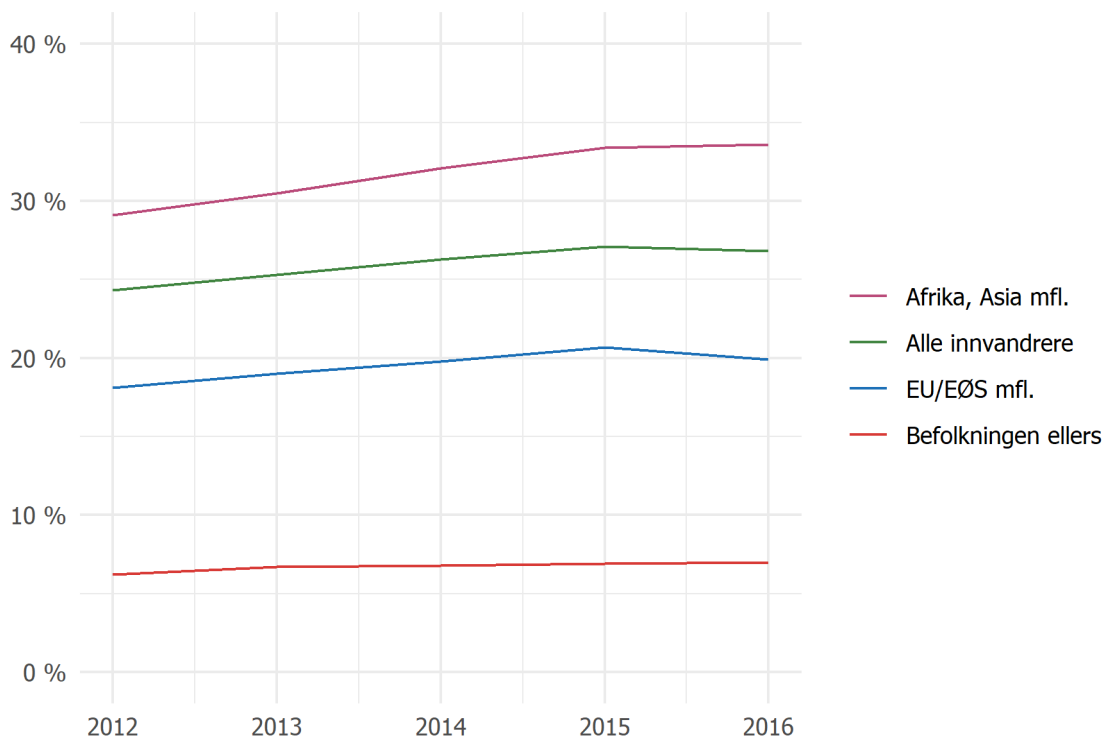


FIGUR 18 MEDIANINNTekt ETTER INNVANDRINGSGRUNN OG FOR HELE BEFOLKNINGA, I 2017-KRONER, 2009-2017. KILDE: SSB, 2019A; 2019B.

Innvandrere stadig mer overrepresentert i lavinnteksgruppa

Når vi legger 60 prosent av medianinntekt til grunn, ser vi at en langt større andel innvandrere har vedvarende lavinntekt, enn befolkninga ellers. Mellom 2014 og 2016 var 27 prosent av innvandrere i en situasjon med vedvarende lavinntekt²⁰. I befolkningen ellers er andelen 7 prosent. Denne andelen har svingt noe siden starten av 2000-tallet, men har steget siden 2010–2012 (perioden vist i figur 19) (SSB og IMDi, 2018o; Omholt, 2016).

²⁰ Vedvarende lavinntekt defineres som gjennomsnittsinntekt de siste tre årene under 60 prosentprosent av medianinntekten.



FIGUR 19 ANDEL AV HUSHOLDNINGER SOM LEVER MED VEDVARENDE LAVINNTEKT, 1999–2016. KILDE: SSB OG IMDI 2018o.

Her kan det også nevnes at 21 prosent av utvalget i Levekårsundersøkelsen for innvandrere forteller at det er vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes, langt høyere enn 6 prosent i befolkninga ellers. Blant norskfødte med innvandrerforeldre mellom 18 og 39 år som ikke bor med foreldrene, svarer 10 prosent at de synes det er vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes. Dette er langt nærmere nivået i befolkninga ellers (6 prosent) (Wiggen & Vrålstad, 2017; Dalgard og Enes 2018).

Særlig alvorlig er det at barnefattigdommen vokser generelt i Norge, og særlig blant barn med innvandrerbakgrunn. Siden 2012 har barn med innvandrerbakgrunn utgjort over halvparten av alle barn som vokser opp i fattige familier. (SSB, 2018i; 2018j).

Hva betyr det å ha lav inntekt, absolutt og relativt til andre?²¹. Vi veit at innvandrere fra Asia, Afrika mfl. er mer utsatt for både inntektsfattigdom og andre levekårsutfordringer, enn

²¹ Vi har ingen offisiell fattigdomsdefinisjon i Norge (Langeland, Furuberg, & Lima, 2017). Normann (2009) viser hvordan ulike definisjoner av lavinntekt gjør at andelen som defineres som i risiko for fattigdom varierer (med 2007-tall) fra 2 til 13 prosent av hele befolkninga over 16 år. Det vil være hensiktsmessig med en terskelverdi som klarer å identifisere personer med lave inntekter som også har høy risiko for levekårsutfordringer. For at sammenhengen mellom inntektsfattigdom og levekårsfattigdom skal være sterkest mulig, peker Normann (2009) på at lavinntektsgrensen ikke må settes for lavt, at ettårige mål på inntekt er like gode som flerårige (vedvarende lavinntekt) og at formue (inkl. bolig) bør hensyntas. Det vanligste målet på inntektsfattigdom i norsk sammenheng, 60 prosent av medianinntekt (EU60), gjør det i denne sammenhengen ganske godt (Normann, 2009).

Det er gjentatte ganger understreket at det er problematisk å sette likhetstegn mellom EU-60 og fattigdom. Langeland mfl. 2017 peker på at 1) ikke-registrert yrkesaktivitet er svært utbredt i gruppa med lavinntekt, 2) registrert inntekt tar ikke hensyn til verdien av offentlige tjenester, som lavinntektsfamilier bruker mer av, 3) betydningen av hjemmeproduksjon og utveksling av tjenester er

befolkninga for øvrig og andre innvandrere. Det er dobbelt så stor sjanse for at en person med innvandrerbakgrunn har mer enn 3 levekårsproblemer, sammenlignet med befolkninga som helhet. Det er da snakk om økonomiske problemer, helseproblemer og bolig (Langeland, Furuberg, & Lima, 2017, Tronstad mfl. 2018).

I øvrig befolkning er det også slik at sammenhengen mellom lave inntekter og andre utfordringer er svakere: det er ikke nødvendigvis at lav inntekt gir andre utfordringer. For innvandrere er det en sterkere sammenheng – har man lav inntekt, er sjansen større for at man har andre levekårsutfordringer (Normann, 2009, Tronstad mfl. 2018).

Årsaker til lavinntekt og inntektsforskjeller

Det er tre forklaringer til økningen i andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt:

- Vi ser et økt innslag av barn med innvandrerbakgrunn i lavinntektsgruppen de siste årene. Dette henger sammen med innvandring, som har gitt flere innvandrere med kort botid. Dette er en gruppe som har lavere inntekt (se figur 17) (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018).
- Den andre årsaken er at barnefamilier i senere år har hatt en svakere inntektsutvikling sammenlignet med husholdninger uten barn. Det er spesielt barnefamilier med småbarn som er utsatt, og særlig enslige forsørgere med småbarn (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018).
- Dette henger sammen med den tredje årsaken, som er at offentlige overføringer ikke har økt i like stor grad, og det betyr at inntekter fra lønnet arbeid har blitt enda viktigere for familieøkonomien enn før (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2018).

For voksne i yrkesaktiv alder (25 til 65 år) er det en nær sammenheng mellom å stå utenfor eller ha ustabil tilknytning til arbeidslivet i flere år, og å ha vedvarende lavinntekt. For husholdninger uten stabil tilknytning til arbeidsmarkedet er risikoen fem ganger høyere for vedvarende lavinntekt, enn for andre husholdninger. Å ha lav utdanning øker også risikoen for vedvarende lavinntekt (Furuberg mfl. 2018).

Blant personer som er i arbeid, kan vi se på lønnsstatistikken at innvandrere både tjener mindre enn øvrig befolkning i samme yrker, og at innvandrere gjerne har andre yrker enn øvrig befolkning (Strøm & Bye, 2017).

ikke med, og kan være mer utbredt blant innvandrerhusholdninger (Langeland, Furuberg, & Lima, 2017).

Det er allikevel slik at lavinntektsmålet er den indikatoren det finnes mest tall for, og som dermed gjør det mulig for oss å se på utvikling over tid, og mellom ulike grupper. Vi følger her derfor Normann (2009) i å forstå fattigdom som inntektsfattigdom, med utgangspunkt i EU-definisjonen av at personer som tjener 60 % av medianinntekten eller mindre befinner seg i risiko for fattigdom.

Innvandrerens barn tjener mer enn sine foreldre

Norskfødte med innvandrerforeldre i aldersgruppen 25–39 år²² ser ut til å klare seg bedre økonomisk enn de som selv er innvandrere, og utviklinga har vært positiv de siste årene. Gjennomsnittsinntekten i denne gruppa var 3 prosentpoeng lavere enn inntektsnivået i hele befolkninga i samme alder. Dette er langt over jevnaldrende innvandreres inntekter, som i snitt hadde 21 prosentpoeng lavere inntektsnivå (Strøm & Bye, 2017).

Disse gjennomsnittstallene skjuler mye variasjon. Det er langt større innbyrdes inntektsforskjeller mellom norskfødte med innvandrerforeldre, enn det er blant personer uten innvandrerbakgrunn. Forskjellene varierer mye med landbakgrunn og kjønn (Epland og Kirkeberg 2018).

Andelen med vedvarende lavinntekt er klart større blant de norskfødte med innvandrerforeldre enn i befolkninga forøvrig. Samtidig er den klart lavere enn blant jevnaldrende innvandrere. Det er særlig blant norskfødte med foreldre fra Asia, Afrika mfl. at andelen er høy, mens den for norskfødte med foreldre fra EU/EØS ligger nær samme nivå som for øvrig befolkning. Andelen med vedvarende lavinntekt blant norskfødte med innvandrerforeldre har gått ned rundt 8 prosentpoeng fra 2002–2004 til 2012–2014 (Omholt, 2016)²³.

Enkelte grupper får en høy andel av inntekten fra velferdsytelser

Sett under ett har innvandrerhusholdninger en høyere andel yrkesinntekter enn øvrig befolkning. Dette henger sammen med at innvandrergruppen har annen alderssammensetning, og annen opptjening av rettigheter enn øvrig befolkning. Særlig er det færre pensjonister blant innvandrerne. Personer som har kommet som flyktninger og har kort botid er et unntak. De har i gjennomsnitt en større andel av inntektene fra offentlige overføringer, enn befolkninga unntatt innvandrere (og andre grupper av innvandrere) (Strøm & Bye, 2017).

Det er også verdt å merke seg at mange blant personer med lavinntekt mottar ulike former for stønad. 2 av 3 mottakere av introduksjonsstønad (første år) var definert som vedvarende fattige i perioden 2012–2014. Dette er en høyere andel enn i 2009–2011, hvor det gjaldt 1 av 2 (Omholt, 2016).

Sosialhjelp er en interessant velferdsytelse, ettersom den skal fungere som et sikkerhetsnett, når personen ikke har andre muligheter for finansiering av livsopphold²⁴. Andelen og antallet mottakere kan dermed både være en indikasjon på antallet personer som har ulike typer levekårsutfordringer, men også hvem som dekkes av øvrige velferdsytelser. Ytelsen utgjør en liten andel av det totale offentlige velferdsbudsjettet og av gjennomsnittlige inntekter til befolkninga: I gjennomsnitt for en husholdning hvor hovedinntektstaker har innvandrerbakgrunn, utgjør sosialhjelp 2 prosent av samlede inntekter (Strøm & Bye, 2017).

²² Norskfødte med innvandrerforeldre er en yngre gruppe enn innvandrere og befolkninga for øvrig, og det er derfor viktig å sammenlikne gruppene innenfor samme aldersgruppe. Yngre mennesker bor gjerne med foreldrene sine, og husholdningsinntekten blir naturlig nok påvirket av det.

²³ Personer i husholdninger der hovedinntektstaker er norskfødt med innvandrerforeldre.

²⁴ Med NAVs ord: Ytelsen skal være subsidiær, individuelt tilpasset og kortvarig. Det vil si at søkeren må ha utnytta alle andre reelle muligheter, som arbeid, egne midler eller andre velferdsordninger, og at ytelsen tilpasses til individets behov. NAV vektlegger at en skal hjelpe sosialhjelpsmottakere til å bli selvforsørget (Langeland, Furuberg, & Lima, 2017).

Andelen mottakere av sosialhjelp i befolkninga har vært stabilt rundt 1,6 prosent fra 2010 til 2017. Det betyr at antallet mottakere har gått opp, i og med at befolkninga har blitt større. Antallet mottakere med innvandrerbakgrunn har også steget, og personer med innvandrerbakgrunn utgjør nå en større andel av sosialhjelpsmottakerne enn tidligere. Av totalt 129 878 mottakere i 2017, utgjorde innvandrere 45 prosent. Om lag 9 prosent av personer med innvandrerbakgrunn mottar sosialhjelp (Furuberg mfl. 2018; SSB og IMDi, 2018p)²⁵.

De totale offentlige utgiftene til sosialstønad har steget fra 2012 til 2017, målt i faste 2017-kroner. Dette skyldes en blanding av at det er blitt flere mottakere, og at innvandrere i snitt mottar sosialhjelp i flere måneder per år, og i snitt har behov for et høyere stønadsbeløp. (Furuberg mfl. 2018).

4. Politisk og sosial integrering

- Innvandrere stemmer i mindre grad ved valg enn norskfødte med innvandrerforeldre, som igjen stemmer i mindre grad enn befolkninga for øvrig. Forskjellen blir mindre med botid. Flykninger deltar i større grad enn andre innvandrergrupper.
- Forskjellene i deltakelse i andre politiske aktiviteter er små.
- Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre deltar i mindre grad i organisert frivillighet enn øvrig befolkning.
- Innvandrere har lavere generell tillit til medmennesker enn øvrig befolkning, men føler høy tilhørighet til Norge og viser høy grad av oppslutning om ulike grunnleggende verdier. Unge norskfødte med innvandrerforeldre beholder i noen grad holdninger og verdier som foreldrene.
- Innvandrere opplever diskriminering på de fleste samfunnsområder, herunder i arbeidslivet.
- Befolkninga som helhet er blitt noe mer positive til innvandrere over tid, men også noe mer delt.

Det er et mål for integreringspolitikken at innvandrere skal delta i samfunnslivet. Noen indikatorer på slik deltakelse er å stemme ved valg, ha politiske verv, og å være aktiv i ulike frivillige foreninger og lag. Vi er også interessert i innvandreres sosiale nettverk og følelse av tilhørighet i Norge.

I hvor stor grad Norges befolkning deler felles verdier, herunder generalisert tillit til medborgere, har fått en del oppmerksomhet de siste årene. Vi ser også nærmere på dette.

²⁵ NAV oppgir en annen andel innvandrere av alle sosialhjelpsmottakere enn SSB og IMDi. Dette kan forklares med to forhold: 1) SSB og IMDi oppgir alle som har mottatt sosialhjelp i minst en måned i løpet av året. NAV beregner et gjennomsnitt som hensyntar lengden på mottak av sosialhjelp. Ettersom innvandrere mottar sosialhjelp i flere måneder i løpet av året enn øvrig befolkning, viser NAV en høyere andel. 2) NAV definerer en innvandrer som en person født utenfor Norge, mens SSB og IMDi ser på hvorvidt personen også har utenlandsfødte foreldre (Langeland, Furuberg, & Lima, 2017).

Innvandrere stemmer i mindre grad ved valg

Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn har alltid vært lavere enn øvrig befolknings valgdeltakelse. Dette gjelder både ved valg til kommunestyre og fylkesting, og stortingsvalg²⁶. Valgdeltakelsen er generelt høyere i stortingsvalgene enn i lokalvalgene.

Valgdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn (innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre) økte svakt fra stortingsvalget 2013 til stortingsvalget 2017, fra 54 prosent til 55 prosent²⁷ (Dokka, 2017; Kleven, 2017).

En studie av kommune- og fylkestingsvalget 2015 viser at botid har betydning for deltakelse: jo lengre botid, jo større andel stemmer. Valgdeltakelsen når imidlertid ikke opp til totalnivået i befolkninga for øvrig for noen botidsgruppe (Kleven & Aalandslid, 2016).

Samme studie viser også at en omtrent like stor andel flyktninger stemmer som innvandrere ellers, men at flyktnings valgdeltakelse starter på et relativt høyt nivå. En mulig forklaring kan være introduksjonsprogrammet og andre tiltak ment å gi flyktninger en innføring i det norske politiske systemet. En annen mulig forklaring er at personer med flyktningebakgrunn er mer politisk interesserte enn andre grupper. Valgdeltakelsen blant flyktninger øker mindre med botid enn for andre innvandrere (Kleven & Aalandslid, 2016).

Av de stemmeberettigete til stortingsvalget 2017 utgjorde norskfødte med innvandrerforeldre kun 1 prosent. Denne gruppa stemte i større grad enn innvandrere på samme alder, men mindre enn øvrig befolkning på samme alder, med samme kjønn og utdanningsnivå. Dette er samme mønster som ved stortingsvalget 2013 (Dokka, 2017).

Forskjellene mellom personer med og uten innvandrerbakgrunn i deltakelse i andre politiske aktiviteter (som for eksempel å delta i aksjoner eller å kontakte en politiker) ser ut til å være små, ifølge velgerundersøkelsen fra stortingsvalget 2013 (Kleven, 2017). Et tilsvarende funn kommer frem i en undersøkelse av politisk deltakelse blant ungdom i Oslo (Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, 2017).

Innvandrere er underrepresentert i norske kommunestyrer

Til kommunestyrevalget i 2015 stilte 2 300 innvandrere på ulike lister til valget, 4 prosent av alle som stilte. 260 innvandrere ble valgt inn, noe som utgjør tre prosent av alle representanter i norske kommunestyrer. Blant disse har tre av ti flyktningebakgrunn. Selv om dette er en økning på et halvt prosentpoeng fra valget i 2011, er altså innvandrere fortsatt underrepresentert i norske kommunestyrer (Kleven, 2016, SSB 2016b).

Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre deltar mindre i frivilligheten

Det er utfordrende å få gode data på frivillig deltakelse, og utfordrende å si noe om utvikling over tid. Undersøkelser som lar seg generalisere til hele gruppa, viser et mønster av lavere deltakelse i frivillighet blant innvandrere enn blant befolkninga for øvrig. Innvandrere har i

²⁶ Alle utenlandske statsborgere med tre års lovlig opphold i Norge fikk stemmerett ved lokalvalget i 1983. Dette ble gjort for å bidra til integrering av innvandrere i de politiske prosessene og institusjonene i vårt demokrati. Har man stemmerett ved lokalvalg, kan man også stille som kandidat på en valgliste og bli valgt inn i kommunestyre eller fylkesting. Ved stortingsvalg er det kun norske statsborgere som har stemmerett (Kleven, 2017).

²⁷ Antallet stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn økte fra ca 215 100 ved Stortingsvalget 2013 til 259 900 ved Stortingsvalget 2017, en økning på 21 % (Kleven, 2017).

mindre grad formaliserte medlemskap og organisasjonsverv. En har imidlertid også funnet at innvandrere deltar mer enn øvrig befolkning i religiøse foreninger og innvandrersorganisasjoner (Frivillighet Norge, udatert; Eimhjellen, 2016)²⁸.

Levekårsundersøkelsen 2016²⁹ viser at mens 37 prosent av hele befolkninga oppgir å ha utført gratisarbeid for en frivillig organisasjon de siste 12 månedene, oppgir 16 prosent av innvandrerne fra de utvalgte landene det samme. Forskjellen er særlig stor når det gjelder gratisarbeid for idrettslag. Innvandrere ser ut til å delta i større grad i religiøse foreninger. Nyere studier finner også høyere deltakelse i ideelle og humanitære organisasjoner og kulturorganisasjoner. Den eneste organisasjonsformen hvor forskjellen går andre veien, er i arbeid for religiøse foreninger. Samtidig oppgir de innvandrerne som har jobbet gratis for en organisasjon, å ha bidratt med flere timer enn gjennomsnittet blant gratisarbeidende i befolkninga totalt (With, 2017; Eimhjellen og Arnesen, 2018).

Deltakelsen er høyere blant personer med lengre botid, gode eller svært gode norskferdigheter, god helse, personer som er sysselsatt og blant personer som oppgir å føle stor grad av tilhørighet til Norge³⁰ (With, 2017). Den eneste gruppa som kommer opp på nivå med øvrig befolkning er innvandrere med mer enn fem års botid, ung alder og høy utdanning. Blant disse er idrettsforeninger den vanligste organisasjonstypen, fulgt av sosiale og humanitære organisasjoner. Dette er også i tråd med tidligere undersøkelser av samme gruppe (Eimhjellen, 2016).

Blant unge norskfødte med innvandrerforeldre viser noe forskning små forskjeller til øvrig ungdom, mens annen forskning finner større forskjeller. Idretten peker seg ut som et område med de største forskjellene i deltakelse. Det er særlig norskfødte jenter med innvandrerforeldre, og ungdom med svake sosioøkonomiske ressurser, som deltar i mindre grad enn øvrige grupper. Forskjellene er langt mindre innen andre aktiviteter og organisasjonsformer (Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, 2017).

Innvandrere har lavere tillit, men føler høy tilhørighet til Norge

De nordiske landene skiller seg ut blant europeiske land med en høy grad av generalisert tillit, det vil si tillit til «folk flest». Kunnskapen om holdninger og verdier blant innvandrere i Norge har vært mangelfull. Registerdata lar seg ikke bruke til å kartlegge holdninger, og representative spørreundersøkelser rettet mot innvandrere er ressurskrevende å gjennomføre. I levekårsundersøkelsen blant innvandrere er det imidlertid stilt en del spørsmål om tillit, holdninger og verdier (Blom, 2017a).

Sammenliknet med resultatene fra en tidligere levekårsundersøkelse blant hele befolkninga, hadde innvandrerutvalget lavere tillit til folk flest. Innvandrere som har lengre botid, har høyere sannsynlighet for å si seg enig at «folk flest er til å stole på»³¹. Tilliten til det politiske systemet, rettsvesenet og politiet var imidlertid på nivå med eller høyere blant innvandrere enn i befolkninga totalt (Blom, 2017a).

²⁸ Svarprosenten i innvandrerundersøkelsen var 10 prosent.

²⁹ Her er det viktig å huske at denne ikke lar seg generalisere til innvandrerbefolkninga i helhet, men til innvandrere med bakgrunn fra de utvalgte landene. Se forklaring i fotnote 2 og 3.

³⁰ Dette sier ingenting om årsaksforholdet. Personer som er sysselsatt kan skille seg fra ikke-sysselsatte på måter som er avgjørende for frivillig deltakelse. Språkferdigheter og tilhørighet kan både påvirke og bli påvirket av frivillig deltakelse.

³¹ I faglitteraturen er denne formen for tillit ofte omtalt som «generalisert» tillit.

Å bo i et land med demokratisk styresett verdsettes høyt blant innvandrere, men enda noe høyere i befolkninga totalt. Verken i befolkninga totalt eller blant innvandrere vil flertallet tolerere rasisme, hån av religion og/eller mobbing og trakassering i ytringsfrihetens navn (Blom, 2017a).

Undersøkelsen viser videre at en stor andel av innvandrere føler høy grad av tilhørighet *både* til Norge og til opprinnelseslandet. Det er altså ikke nødvendigvis noen motsetning mellom de to orienteringene. Samtidig øker tilhørigheten til Norge med botid, mens tilhørigheten til opprinnelseslandet synker tilsvarende. Når man sammenligner resultatene for landgruppene som var med i undersøkelsen både i 2005/2006 og 2016, er det en større grad av tilhørighet til Norge i dag for alle landgruppene. Videre er det i de fleste gruppene en større gjennomsnittlig tilhørighet til Norge enn til opprinnelseslandet. Over halvparten av respondentene ønsker å bli boende i Norge i fremtiden (Pettersen, 2017).

Studier av holdninger blant norskfødte ungdommer med innvandrerforeldre viser at unge med ikke-vestlig bakgrunn beholder en sterk tradisjonell familieorientering. I tillegg svarer ungdommene påfallende likt som folk i foreldrenes opprinnelsesland, på spørsmål om foreldrelojalitet (Friberg 2016).

Det samme gjelder tillit: Unge med foreldre fra land med lav generalisert tillit, svarer på nivå med det folk gjør i foreldrenes opprinnelsesland. Selv om de vokser opp i Norge tar de altså bare i begrenset grad til seg det høye norske tillitsnivået. I utgangspunktet støtter dette antakelsen om at tillit er dypt kulturelt forankret og endres sakte. Her er det imidlertid større grunn til å tro at alder spiller en rolle. Unge er generelt mindre tillitsfulle enn eldre, og det er derfor mulig at ungdommene vil utvikle høyere tillit gjennom livsløpet (Friberg 2016).

Det er små forskjeller mellom innvandrere og øvrig befolknings sosiale nettverk

Et annet element av tilhørighet er sosiale relasjoner. 4 prosent av innvandrerne oppgir at de mangler gode venner, mens 2 prosent i befolkninga som helhet oppgir det samme. På spørsmål om familierelasjoner og kvalitet i relasjonene, er det små forskjeller. Allikevel oppgir 10 prosent blant innvandrerne at de har vært ganske eller veldig mye plaget av ensomhet de siste 14 dagene. 5 prosent i hele befolkninga svarer det samme (Sandnes, 2017).

Innvandrere opplever diskriminering på de fleste samfunnsområder

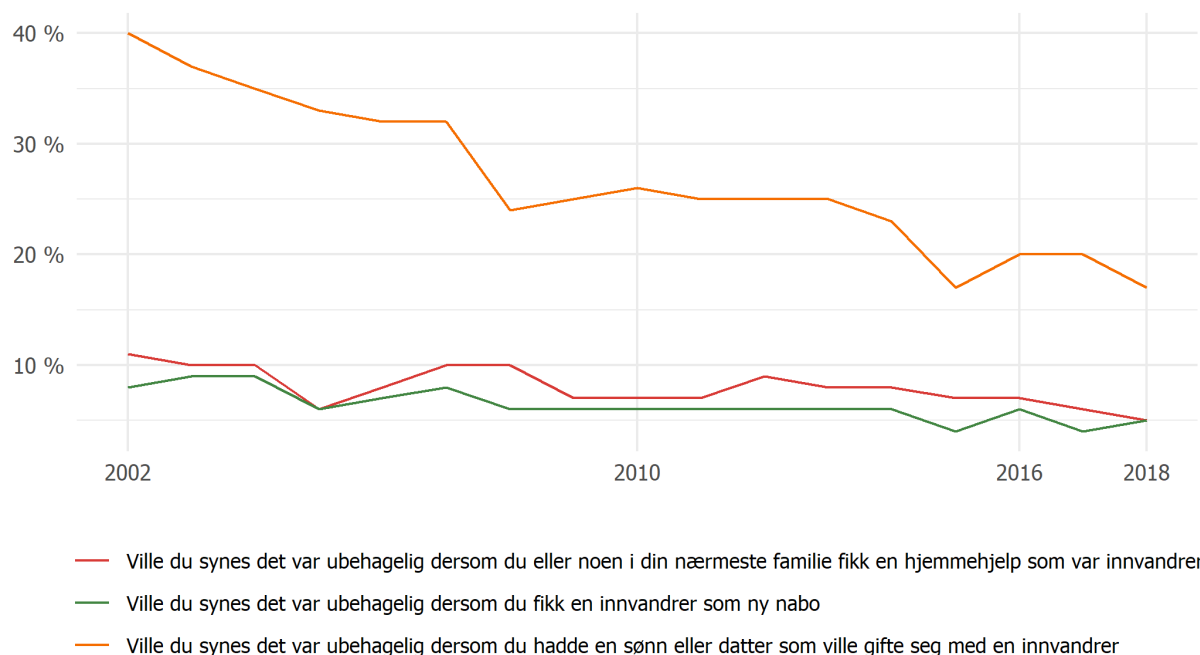
Innvandrere opplever diskriminering på de fleste samfunnsområder. Studier av selvopplevd diskriminering antyder at menn opplever mer diskriminering enn kvinner; yngre mer enn eldre; og enkelte innvandrergrupper mer enn andre. Norskfødte med innvandrerforeldre rapporterer å oppleve like mye diskriminering som innvandrere på samme alder i utdanningssystemet (Midtbøen & Liden, 2015).

I levekårsundersøkelsen blant innvandrere er arbeidslivet den arenaen der flest innvandrere oppgir at de har opplevd å bli forskjellsbehandlet. 28 prosent av dem som hadde søkt en jobb det siste året svarte at de hadde opplevd å ikke bli ansatt på grunn av sin innvandrerbakgrunn. 16 prosent av dem som var i jobb hadde opplevd å bli forskjellsbehandlet på arbeidsplassen på grunn av sin innvandrerbakgrunn, og blant de studerende oppga 15 prosent å ha blitt forskjellsbehandlet ved en utdanningsinstitusjon i løpet av det siste året (Hamre, 2017).

I møte med helsevesenet opplever imidlertid de fleste å bli likeverdig behandlet. 6 prosent oppga at de hadde opplevd forskjellsbehandling på grunn av sin innvandrerbakgrunn i kontakt med helsevesenet³² (Hamre, 2017).

Svak økning i positive holdninger til innvandring og innvandrere

Her er det også relevant å se på synet på innvandrere blant majoritetsbefolkninga. I en årlig spørreundersøkelse har SSB mellom 2002 og 2018 kunnet måle en nokså stabil utbredelse av positive og negative holdninger til innvandrere og innvandring, med en viss trend i retning av mer positive holdninger. Trenden framkommer av figur 20 (Steinkellner, 2018).



FIGUR 20 ANDEL SOM HAR SVART JA PÅ ULIKE SPØRSMÅL OM HOLDNINGER TIL INNVANDRERE, 2002–2018. KILDE: SSB, 2018K.

Denne trenden underbygges av Norsk Monitor, som viser en tilsvarende utvikling i retning av mer positive holdninger til innvandrere og innvandring. Det er en økende overvekt av positive over negative oppfatninger når det gjelder innvandreres kulturelle og økonomiske rolle, villigheten til å hjelpe flyktninger, ønske om å begrense innvandringen og holdninger til muslimske trossamfunn. (Hellevik & Hellevik, 2017).

IMDis Integreringsbarometer, som har blitt gjennomført jevnlig siden 2005, har også vist at folks holdninger til innvandring har holdt seg relativt stabile over tid. Undersøkelsen i 2018 viser noe mer delte holdninger til innvandring enn tidligere. Holdninger til hvordan det går med integreringen av innvandrere er preget av en betydelig skepsis, noe som også har vært tilfellet tidligere. Om lag halvparten mener at integreringen fungerer ganske eller meget dårlig, mens kun en av fem mener den fungerer ganske eller meget bra. En av tre velger det nøytrale mellomalternativet (Brekke og Mohn 2018).

³² En begrensning i dataene er imidlertid at man ikke kan skille ut de som ikke har vært utsatt for situasjonen (man kan bare svare ja/nei).

HL-senteret gjennomførte i 2017 en undersøkelse om holdninger til jøder og muslimer i Norge. Den³³ viser at befolkningas holdninger til jøder har blitt mer positive siden sist de gjennomførte en lignende undersøkelse, i 2011. Man ser en nedgang i forekomsten av antisemittiske holdninger. Undersøkelsen viser imidlertid at negative stereotyper om muslimer er utbredt i det norske samfunnet³⁴. Funnene viser at mer enn en tredjedel (34 prosent) av befolkninga har utpregede fordommer mot muslimer (Hoffman & Moe, 2017).

5. Andre integreringsområder

- Samlet sett er innvandrere mindre syke og bruker helsetjenester i mindre grad enn befolkninga for øvrig.
- Flyktninger er derimot mer utsatt for ulike helseplager, og blir oftere lagt inn på sykehus. Ettersom helse gjerne følger sosioøkonomiske skillelinjer knyttet til inntekt, arbeid og utdanning, kan flyktninger være noe mer utsatt.
- Forskjellen i egenrapportert helse mellom befolkninga som helhet og innvandrere kan ha blitt mindre de siste ti årene.
- Innvandrere bor trangt og leier i større grad bolig enn befolkninga for øvrig. Forskjellen mellom norskfødte med innvandrerforeldre og befolkninga ellers er mindre.
- Bostedssegregeringen har generelt gått ned, men i enkelte områder er den fortsatt høy.
- Særlig norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert blant personer som har begått lovbrudd. Mye av forskjellen forsvinner når man kontrollerer for at gruppa består av mange unge menn fra husholdninger med lavere inntekt, men ikke hele.

Innvandrerens helse varierer mye med sosioøkonomiske faktorer

Innvandrere er ingen homogen gruppe og innvandrerens helse varierer etter sosioøkonomiske faktorer, landbakgrunn, innvandringsgrunn og botid i Norge. Kunnskapen om innvandrerbefolkningas helse (som gruppe) er fragmentert.

Folkehelseinstituttet trekker i Folkehelse rapporten fram at «Generelt er innvandrere mindre syke og bruker helsetjenester i mindre grad enn befolkninga for øvrig, men det er store forskjeller mellom grupper» (Folkehelseinstituttet, 2018).

Folkehelse rapporten understreker at det er store systematiske helseforskjeller i den norske befolkninga: De som har lang utdanning og god økonomi, har færre helseproblemer og lever lenger enn de som har kortere utdanning og dårligere økonomi (Folkehelseinstituttet, 2018). De sosiale helseforskjellene gjelder for nesten alle sykdommer, skader og plager. Blant innvandrere som gruppe er det en større andel med kort utdanning og lav inntekt enn i resten av befolkninga. Det gjelder særlig flyktninger og familiegjenforente til disse, som har lavere utdanningsnivå, lavere andel sysselsatte og lavere inntektsnivå enn personer uten innvandrerbakgrunn.

³³ HL-senteret har gjennomført to undersøkelser, som er presentert i samme rapport: en befolkningsundersøkelse om holdninger til jøder og muslimer, og en minoritetsstudie der jøder og muslimer i Norge ble spurt om sine erfaringer og holdninger.

³⁴ For spørsmål/indeks om negative holdninger til muslimer har man ikke grunnlag for å sammenligne med 2011-undersøkelsen

Bruk av helsetjenester kan være en indikasjon på helsetilstanden. Samlet sett bruker innvandrere fastlege og legevakt i noe mindre grad enn befolkninga for øvrig (Sandvik mfl., 2012, SSB 2018). Innvandrere legges også noe sjeldnere inn på sykehus enn befolkninga for øvrig. Men blant flyktninger er andelen med sykehusinnleggelse høyere enn i befolkninga for øvrig (Elstad 2016).

En studie av alle dødsfall³⁵ i Norge viser at innvandrere har lavere dødelighet³⁶ enn personer født i Norge, når alt annet er likt. En mulig forklaring kan være at det er de friskeste i en befolkning som utvandrer til Norge. Samtidig øker dødeligheten relativt til befolkninga ellers tydelig med botid: Innvandrere som har bodd lenge i landet har en dødelighet mer lik personer uten innvandrerbakgrunn. Studien viser dessuten at flyktninger har høyere dødelighet enn andre innvandrere, og at innvandringsgrunn har større betydning for dødeligheten enn f.eks. opprinnelsesland (Syse, 2016).

Forekomsten av psykiske plager er høyere blant innvandrere fra lav- og middelinntektsland enn i den øvrige befolkninga. Dette gjelder både barn, ungdom og voksne (Reneflot mfl., 2018). Levekårsundersøkelsen blant innvandrere viser at 12 prosent av innvandrere rapporterer om indikasjoner på psykiske problemer, mot 6 prosent i hele befolkninga. Blant innvandrerne er det stor variasjon med hensyn til landbakgrunn. Blant innvandrere med bakgrunn fra Pakistan, Iran, Irak og Tyrkia var andelen som oppga at de hadde indikasjoner på psykiske plager på 15 prosent eller mer, mens blant de med bakgrunn fra Somalia, Eritrea, Vietnam og Sri-Lanka var andelen omkring 7 prosent (Blom, 2017b).

Videre vurderer innvandrere i mindre grad enn befolkninga for øvrig sin helse som god eller svært god. 73 prosent av innvandrerne vurderer sin helse som god eller svært god, mot 83 prosent i hele befolkninga. Andelen som oppgir at de har hatt minst en helseplage de siste 12 månedene, ligger på 45 prosent både blant innvandrere og i befolkninga totalt. Det er imidlertid forskjeller i hvilke sykdommer som oppgis – innvandrere oppgir i større grad rygglidelse, nakkelidelse, diabetes og sterk hodepine. Blant eldre er innvandrere mer utsatt for helseproblemer og rapporterer om dårligere helse enn befolkninga ellers (Blom, 2017b).

Mellom levekårsundersøkelsen blant innvandrere som ble gjennomført i 2005-2006 og den som ble gjennomført i 2016, var det blitt reduserte forskjeller mellom innvandreres og øvrig befolknings vurdering av egen fysiske og psykiske helse³⁷(Blom, 2017b).

Innvandrere røyker mer (især menn) og mosjonerer mindre enn øvrig befolkning, men forskjellene har blitt redusert siden 2006. Innvandrerkvinner mosjonerer i større grad enn for ti år siden, men fortsatt i langt mindre grad enn menn med innvandrerbakgrunn. Fedme, definert som BMI over 30, ser ut til å være mer utbredt i enkelte innvandrergrupper enn i befolkninga for øvrig. Forekomsten av fedme er særlig høy blant både menn og kvinner fra Tyrkia, Irak, Pakistan og Kosovo og blant kvinner fra Somalia (Blom, 2017b).

³⁵ Alle som døde i perioden 1990-2015 i alderen 25-79 år. N=4,6 millioner (Syse, 2016).

³⁶ Levealder og dødelighet i befolkninga eller i grupper av befolkninga er anerkjente mål på befolkningas helsetilstand. I 2017 var sykdom årsak til 91,6 prosent av alle dødsfall i Norge. Resten av dødsfallene skyldtes skade eller forgiftning - såkalt voldsom død.

³⁷ Det bør nevnes at utvalgene er noe ulike med hensyn til sammensetningen av landgrupper.

Innvandrere bor i større grad trangt i leide boliger

Innvandrere er overrepresentert blant vanskeligstilte på boligmarkedet. Dette gjelder særlig innvandrere fra Asia, Afrika mfl.³⁸. Andelen utsatte synker med økende botid (Thorsen, 2017).

Bolig er et velferdsgode og en form for formue. I motsetning til en del andre velferdsgoder (som utdanning og helse), fordeles bolig i et fritt marked. Boligeierskap har dermed potensialet til å forsterke (eller minske) ulikheter i et samfunn, også mellom generasjoner. Eierskap er i norsk politikk av og til omtalt som et mål, og andre ganger som noe som har positive effekter på andre velferdsområder. En litteraturgjennomgang viser at boligeiere har bedre helse, har barn som gjør det bedre på skolen, og får større formue. Eierandelen i Norge ligger over gjennomsnittet i OECD, og særlig andelen boliger eid med lånte midler (Umblis mfl., 2019, OECD 2014)

Eierandelen blant innvandrerhusholdninger³⁹ er imidlertid lavere enn for øvrige husholdninger. Der drøyt 80 prosent av øvrige husholdninger eide egen bolig i 2017, var eierandelen på 50 prosent for innvandrerhusholdninger.

Det er store variasjoner mellom husholdninger etter landbakgrunn. Husholdninger med personer med landbakgrunn fra Syria og Somalia hadde lavest eierandel, mens husholdninger med personer med landbakgrunn fra Sri Lanka hadde høyest eierandel (Utne og Andersen 2018).

Eierandelen blant norskfødte med innvandrerforeldre ligner imidlertid langt mer på den øvrige befolkninga. Eierandelen blant norskfødte med innvandrerforeldre mellom 18 og 35 år (som hadde flyttet hjemmefra) var i 2016 61,1 prosent. Andelen hos jevnaldrende unge voksne uten innvandrerbakgrunn var 67,5 prosent (Normann, 2017).

Eierandelen øker med høyere inntekt. I tillegg kan de store forskjellene i eierandel ha sammenheng med ulike oppfatninger om og holdninger til å eie versus å leie bolig (Normann, 2017).

Trangboddhet er mer utbredt blant innvandrerhusholdninger (20 prosent) enn blant øvrige husholdninger (5 prosent). Husholdninger med personer med landbakgrunn fra Afrika hadde i 2017 den høyeste andelen som bor trangt (29 prosent). Oslo utpeker seg med å ha en særlig stor andel husholdninger som er trangbodde, og her er også forskjellene størst mellom innvandrerhusholdninger og øvrige husholdninger (Utne og Andersen, 2018).

Inntektsforskjeller er en viktig forklaringsfaktor for å forstå forskjellene mellom innvandrere og resten av befolkninga når det gjelder trangboddhet og andel vanskeligstilte på boligmarkedet. Forskjellene bør også sees i lys av at mange innvandrere bor i store byer hvor det både er mer vanlig å bo trangt og å leie bolig. Snittalderen i gruppa er også lavere

³⁸ Vanskeligstilte på boligmarkedet defineres i NOU 2011:15 «Rom for alle» som *personer og husholdninger som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon på egen hånd*. Definisjonen er utfordrende å operasjonalisere og SSB tar i bruk ulike metoder for å måle hvem som er vanskeligstilte på boligmarkedet. Ulike metoder gir ulike utslag, men felles for alle definisjonene er at innvandrere er blant de gruppene som er mest utsatte (Thorsen, 2017, NOU 2011:15).

³⁹ SSB bruker følgende definisjon av innvandrerhusholdning: *En husholdning der alle de voksne som bor i husholdningen har innvandrerbakgrunn* (Utne og Andersen 2018).

enn i resten av befolkninga. Unge, både med og uten innvandrerbakgrunn, bor oftere trangt og leier oftere boligen sin enn resten av befolkninga (Kunnskapsdepartementet, 2018b).

Til tross for at antall personer med innvandrerbakgrunn har økt fra om lag 365 000 i 2005 til 884 000 i 2017, har bostedssegregeringen blant innvandrere og innbyggere med to innvandrerforeldre i perioden gått ned⁴⁰. Nedgangen gjelder for personer med bakgrunn fra Asia, Afrika mfl. I 2015 var sysselsatte innvandrere blant dem med lavest bostedssegregering (Kornstad mfl. 2018).

Det geografiske bildet av bostedssegregering er i bevegelse. Det finnes eksempler på områder som hadde høy bostedssegregering i 2005, som har fått redusert bostedssegregering i 2011 og 2017 (som Enerhaugen og Veitvet i Oslo). Samtidig finnes det eksempler på områder med forholdsvis høy bostedssegregering i 2005 som har fått enda høyere segregering i 2017 (som Bjørndal og Vestli i Oslo). Det finnes også eksempler på områder som i utgangspunktet hadde lav bostedssegregering, men hvor segregeringen har økt i 2017 (som Solheim i Bergen og Stokke i Sandnes) (Kornstad mfl., 2018).

Norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert blant personer som har begått lovbrudd

Av befolkninga som hadde fylt 15 år i 2010 ble 185 021 personer siktet for minst ett lovbrudd i perioden 2010-2013⁴¹. Av disse var 15 prosent innvandrere og 1,5 prosent norskfødte med innvandrerforeldre. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er dermed overrepresentert i statistikken: Mens 4,5 prosent i den øvrige befolkninga hadde blitt siktet for minst ett lovbrudd, var andelen 6,7 prosent blant innvandrere og 11,3 prosent blant norskfødte med innvandrerforeldre. Dette mønsteret er kjent fra andre studier. Overrepresentasjonen har gått ned siden årtusensskiftet (Andersen & Mohn, 2017).

En årsak til at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er overrepresentert, er at disse gruppene består av flere unge menn. Hvis disse gruppene hadde hatt samme alders- og kjønns sammensetning som øvrig befolkning, ville andelene gjerningspersoner gått ned til 5,8 prosent blant innvandrere og 6,8 prosent blant norskfødte med innvandrerforeldre. Forskjellen blir altså langt mindre, men er fortsatt tilstede (Andersen & Mohn, 2017).

Overrepresentasjonen synker med økende botid. Nedgangen i andel gjerningspersoner ettersom botiden øker henger sammen med at personer med lengre botid er eldre enn de med kort botid, de har høyere inntekt og høyere utdanningsnivå og er oftere under utdanning (Andersen & Mohn, 2017). Siktelsesandelen⁴² har vel å merke sunket for *alle* grupper siden 2001, og den største nedgangen fant SSB i andelen siktede blant innvandrere.

Innvandrere oppgir også i større grad å bli utsatt for kriminalitet: 6 prosent av innvandrerne i levekårsundersøkelsen oppgir at de har blitt utsatt for vold og trusler siste 12 måneder, mot 4 prosent i befolkninga som helhet. Unge gutter mellom 16 og 24 år er spesielt utsatt (Egge-Hoveid, 2017).

⁴⁰ SSB bruker dissimilaritetsindeksen (D-indeksen) som mål på bostedssegregering. For utfyllende informasjon om metoden, se Kornstad mfl. (2018)

⁴¹ Lovbruddet ble registrert og oppklart av politiet innen 2015.

⁴² Andelen personer som er registrert med en rettskraftig avgjørelse om at vedkommende er en gjerningsperson (Andersen og Mohn, 2017).

Oppsummering

Dette notatet har sett på status for integreringen ved årsskiftet 2018/2019. Minker forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere innen utdanning, arbeid, inntekt, samfunnsdeltakelse og andre levekår, over tid og mellom generasjoner?

For det første har vi sett at det er forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere på alle områder. Det gjelder særlig flyktninger med kort botid og barnefamilier. En høyere andel har kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Innvandregutter har lavere avgangskarakter fra grunnskolen, og mange sliter med å fullføre videregående skole på fem år. Under 50 prosent av kvinnelige flyktninger er sysselsatt. En større andel av innvandrere har en opphopning av leveårsproblemer.

For det andre ser vi at mange forskjeller blir mindre med økt botid. Sysselsettingen er høyere for de med lang botid, enn for de med kortest botid. Inntektene er høyere for de med lengre botid. Valgdeltakelsen er høyere. At sysselsettinga faller noe etter 7 til 10 års botid, er allikevel bekymringsfullt – selv om den ikke faller tilbake til utgangspunktet. Selv personer med lang botid har ikke like høye inntekter og like høy sannsynlighet for å være sysselsatt, som en person uten innvandrerbakgrunn.

For det tredje registrerer vi at en del forskjeller mellom innvandrere og ikke-innvandrere er mindre i dag, enn for noen år siden. Særlig gledelig er økt bruk av barnehage og høyere andeler som fullfører videregående skole. Forskjellen i andelen som ufrivillig arbeider deltid ser også ut til å ha gått noe ned. Mer bekymringsfull er inntektsstatistikken, ettersom den viser økende forskjeller. Særlig er det verdt å legge merke til at mange barn av innvandrerforeldre nå vokser opp i familier under lavinntektsgrensa. Dette påvirker levekårene til alle familiene det gjelder, og barnas muligheter i skolesystemet. Så er spørsmålet om dette skyldes at innvandringen har vært høy de siste årene, ettersom personer med kort botid gjerne bidrar til større forskjeller.

For det fjerde registrerer vi at bildet er mer positivt for norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere som kom før skolealder. De tjener mer enn sine foreldre, fullfører videregående skole i tilsvarende grad som øvrig befolkning, og studerer i større grad enn øvrig befolkning. Selv om relativt få er kommet i en alder som er preget av heltidsarbeid, tyder tallene på et lignende mønster der. Dette er altså positivt, men det gjenstår fortsatt noe avstand før gruppa har samme gjennomsnitt som øvrig befolkning. Overrepresentasjon i kriminalitetsstatistikken er også bekymringsverdig.

Litteraturliste

- Andersen, S. N., & Mohn, S. B. (2017). *Innvandrere mindre overrepresentert blant siktede enn før*. Hentet fra [www.ssb.no](https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-mindre-overrepresentert-blant-siktede-enn-for): <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-mindre-overrepresentert-blant-siktede-enn-for>
- Arulampalam, W., Gregg, P. og Gregory, M. (2001). *Unemployment scarring*, i *The Economic Journal* 111 (577-584).
- Bakken, A. og Hyggen, C. (2018). *Trivsel og utdanningsdriv blant minoritets elever i videregående. Hvordan forstå karakterforskjeller mellom elever med ulik innvandrerbakgrunn?* NOVA-rapport 1/18. Oslo:NOVA

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2018). *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015-2017*. Oslo: Bufdir.
- Bekkengen, J., Østli, G. K., & Nygård, G. (2018). *Studenter i høyere utdanning*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utuvh>
- Berge, C., Olsen, B., & Næsheim, H. (2017). *Flyktningers vei inn i arbeidsmarkedet*. Oslo: SSB.
- Bjørkeng, B. (2013). *Ferdigheter i voksenbefolkningen. Resultater fra den internasjonale undersøkelsen om lese- og tallforståelse*. Oslo: SSB.
- Bjørkeng, B., & Lagerstrøm, B. (2014). *Voksnes basisferdigheter - resultater fra PIAAC*. Oslo: SSB.
- Blom, S. (2017a). *Holdninger, verdier og tillit*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, Levekår blant innvandrere i Norge 2016 (ss. 172-190). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Blom, S. (2017b). *Helse*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, Levekår blant innvandrere i Norge 2016. SSB.
- Borgonovi, F., Ferrara, A. og Maghnouj, S. (2018). *The gender gap in education outcomes in Norway*. OECD Education Working Papers, nr. 183. Paris: OECD
- Bratsberg, B., Raaum, O., & Røed, K. (2016). *Flyktninger på det norske arbeidsmarkedet. Søkelys på arbeidslivet*, 185-207.
- Bratsberg, B., Raaum, O., & Røed, K. (2017). *Immigrant labor market integration across admission classes*. Nordic Economic Policy Review, 17-54.
- Brekke, JP. Og Mohn, F. A. (2018) *Holdninger til innvandring og integrering i Norge*. Integreringsbarometeret 2018. ISF-Rapport 2018:8. Oslo: ISF.
- Cappelen, Å., Dapi, B., Gjefsen, H.M., Sparrman, V og Stølen, N.M. (2018). *Framskrivninger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2030*. SSB-rapport 2018/36. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Dalgard, A. B. og Enes, A. W. (2018). *Økonomisk romslighet*, i Dalgard (red.). Levekår blant norskfødte med innvandrerforeldre i Norge 2016.
- Djuve, A. B., & Kavli, H. C. (2015). *Ti års erfaringer. En kunnskapsstatus om introduksjonsprogram og norskopplæring for innvandrere*. Oslo: Fafo.
- Djuve, A. B., Kavli, H. C., Sterri, E. B., & Bråten, B. (2017). *Introduksjonsprogram og norskopplæring. Hva virker - for hvem?* Oslo: Fafo.
- Dokka, Å. G. (2017). *Valgdeltakelsen blant innvandrere økte svakt*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgdeltakelsen-blant-innvandrerne-okte-svakt>
- Drøpping, A. og Kavli, H.C. (2002). *Kurs for arbeid*. Norskopplæring og yrkesdeltakelse blant ikke-vestlige flyktninger og innvandrere. Fafo-rapport 387. Oslo: Fafo.
- Dustman, C., Glitz, A. og Vogel, T. (2009). *Employment, Wages and the Economic Cycle: Differences between Immigrants and Natives*. IZA-DP nr. 4432. Tilgjengelig på <http://ftp.iza.org/dp4432.pdf>.
- Dzamarija, M. T. (2017a). *Innvandrere og deres norskfødte barn -- gruppenes sammensetning*. Hentet fra [SSB.no](http://www.ssb.no): <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-og-deres-norskfodte-barn-gruppenes-sammensetning>

- Dzamarija, M.T. (2018). *Rekordfall i innvandringen i fjor*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordfall-i-innvandringen-i-fjor>
- Egge-Hoveid, K. (2017). *Utsatthet for lovbrudd*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, Levekår blant innvandrere i Norge 2016 (ss. 144-151). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Eimhjellen, I. S. (2016). *Innvandrarar si deltaking i norsk frivilligliv: Nye tal og metodiske utfordringar*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Eimhjellen, I. og Arnesen, S. (2018). *Organisasjonsengasjement blant innvandrarar*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Elstad, J.i. (2016). *Register study of migrants' hospitalization in Norway: world region origin, reason for migration and length of stay*, I BMC Health Services Research 16:306, <https://doi.org/10.1186/s12913-016-1561-9>.
- Epland, J. og Kirkeberg, M.I. (2018). *Store inntektsforskjeller blant norskfødte med innvandrerforeldre*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/store-inntektsforskjeller-blant-norskfodte-med-innvandrerforeldre>
- Falch, T., & Nyhus, O. H. (2011). *Betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting og inaktivitet blant unge voksne*. Søkelys på arbeidslivet, ss. 285-301.
- Folkehelseinstituttet. (2018). *Folkehelse rapporten (nettutgaven) - Helsetilstanden i Norge*. Hentet fra fhi.no: <https://www.fhi.no/nettpub/hin/>
- Frivillighet Norge. (udatert). *Innvandrerens deltagelse*. Hentet fra www.frivillighetnorge.no: http://www.frivillighetnorge.no/no/om_oss/fakta_om_frivillighet/grunnleggende_fakta/Innvandrerens+deltakelse.b7C_wlrI5y.ips
- Friberg, J. (2016). *Assimilering på norsk*. Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Fafo-rapport 2016:43. Oslo: Fafo
- Friberg, J.H. og Midtbøen, A.H. (2018a). *The Making of Immigrant Niches in an Affluent Welfare State*, I International Migration Review, <https://doi.org/10.1177/0197918318765168>
- Friberg, J.H. og Midtbøen, A.H. (2018b). *Ethnicity as skill: immigrant employment hierarchies in Norwegian low-wage labour markets*, I Journal of Ethnic and Migration Studies 44:9, International Migration Review, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1388160>.
- Furuberg, J., Grav, T., Lima, I.A.Å. og Munch-Ellingsen, E. (2018). *Lavinntekt og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk – 2018*. Oslo: NAV.
- Hamre, K. (2017). *Diskriminering*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, Levekår blant innvandrere i Norge 2016 (ss. 160-171). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Heggebø, K. (2017). *Are immigrants and descendants with ill health more prone to unemployment? Evidence from 18 European countries*, I Ethnicity & Health, 22:4. Tilgjengelig på <https://doi.org/10.1080/13557858.2016.1246426>.
- Hellevik, O., & Hellevik, T. (2017). *Utviklingen i synet på innvandrere og innvandring i Norge*. Tidsskrift for samfunnsforskning 03/2017, ss. 250-283.
- Helsedirektoratet. (2016). *Gode liv i Norge. Utredning om måling av befolkningens livskvalitet*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Hoffman, C., & Moe, V. (2017). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017. Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie*. Oslo: Senter for studier av holocaust og livssynsminoriteter.

- Holøien, A., & Holseter, A. (2016). *Befolkningens utdanningsnivå 1. oktober 2015. Hver femte flyktning har høyere utdanning*. Hentet fra SSB.no: www.ssb.no/utdanning/statistikker/univ
- Håpnes, T. og Berg, B. (2004). *Innvandrerkvinner arbeidstilknytning – en pilotstudie*. Sintef-rapport 38. Trondheim: SINTEF.
- IMDi. (2018a). *Integrering i Norge 2017*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Hentet fra imdi.no: <https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/arsrapporter-og-styrende-dokumenter/arsrapport-2017/integrering-i-norge-overordnet-analyse-2017.pdf>
- IMDi. (2018b). *Anmodnings-, vedtaks- og bosettingstill*. Hentet fra imdi.no: <https://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/arsrapporter-og-styrende-dokumenter/arsrapport-2017/integrering-i-norge-overordnet-analyse-2017.pdf>
- Jentoft, S. (2014). *Imputation of missing data among immigrants in the Register of the Population's Level of Education*. Oslo: SSB.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2016b). *St. meld. 30 (2015-2016) Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017). *Prop. 1 S (2017-2018). Proposisjon til Stortinget for budsjettåret 2018, utgiftskapitler 61,400-497, inntektskapitler 3400-3497*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Kleven, Ø. (2016). *Kommunestyre- og fylkestingsvalget, kandidater og representanter*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/valg/statistikker/kommvalgform>
- Kleven, Ø. (2017). *Valg og politisk deltakelse: Lavere deltakelse blant innvandrere*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/lavere-deltakelse-blant-innvandrerne>
- Kleven, Ø., & Aalandslid, V. (2016). *Flyktninger og politisk deltakelse - kommunestyrevalget 2015. Deltar flyktninger i lokalpolitikken?* Samfunnsspeilet 4/2016.
- Kornstad, T., Skjerpen, T., & Telle, K. (2016). *Selvforsørging etter botid blant ikke-nordiske innvandrere*. Økonomiske analyser 4/2016, ss. 37-47.
- Kornstad, T., Skjerpen, T., og Stambøl, L. S. (2018). *Utviklingen i bostedssegregeringen i utvalgte store og sentrale kommuner etter 2005*. SSB-rapport 2018/23. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Kunnskapsdepartementet (2018a). *Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019-2022*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2018b). *Prop. 1 S (2018-2019). For budsjettåret 2019. Utgiftskapittel 200-292 og 2410, Inntektskapittel 3200-3292, 5310 og 5617*.
- Langeland, S., Furuberg, J., & Lima, I. A. (2017). *Fattigdom og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk 2017*. Oslo: NAV.
- Luik, M.A., Emilsson, H. og Bevelander, P. (2016). *Explaining the Male Native-Immigrant Employment Gap in Sweden. The Role of Human Capital and Migrant Categories*. IZA-DP nr. 8843. Tilgjengelig på <http://ftp.iza.org/dp9943.pdf>
- Lysen, J.G. og Steinkellner, A. (2018). *Flere flyktninger blir gjenforent med familie*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flere-flyktninger-blir-gjenforent-med-familie>

- Midtbøen, A., & Liden, H. (2015). *Diskriminering av samer, nasjonale minoriteter og innvandrere i Norge: En kunnskapsgjennomgang*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- NAV. (2019). *NAVs omverdensanalyse 2019. Utvikling, trender og konsekvenser fram mot 2030*. NAV-rapport 1/2018. Oslo: NAV.
- Normann, T. M. (2009). *Det vanskelige fattigdomsbegrepet: Inntektsfattig eller levekårsfattig?* Hentet fra SSB.no: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/inntektsfattig-eller-levekaarsfattig>
- Normann, T. M. (2017). *Lavere eierandel blant innvandrere*. Hentet fra SSB.no, <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/lavere-eierandel-blant-innvandrerne>
- NOU. (2011:14). *NOU 2011: 14 Bedre integrering. Mål, strategier, tiltak*. Oslo: DSS.
- NOU. (2011: 15). *NOU 2011: 15. Rom for alle. En sosial boligpolitikk for framtiden*. Oslo:DSS
- NOU. (2017:2). *NOU 2017:2 Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Oslo: DSS.
- NOU. (2018:2). *NOU 2018:2. Framtidig kompetansebehov 1: Kunnskapsgrunnlaget*. Oslo: DSS
- NOU. (2018:13). *NOU 2018:13. Voksne i grunnskole- og videregående opplæring. Finansiering av livsopphold*. Oslo: DSS
- OECD. (2009). *Jobs for Immigrants. Labour Market integration in Norway*. Paris: OECD.
- OECD. (2011). *Compendium of OECD well-being indicators*. Paris: OECD.
- OECD. (2014). *Affordable Housing Database*. Hentet fra oecd.org, <http://www.oecd.org/social/affordable-housing-database.htm>
- OECD. (2017). *Catching up? Intergenerational Mobility and Children of Immigrants*. Paris: OECD
- OECD. (2018). *Employment, unemployment and participation rates by place of birth and sex*. Hentet fra OECD.stat: http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MIG_NUP_RATES_GENDER&lang=en
- OECD og EU (2018). *Settling in 2018. Indicators of immigrant integration*. Paris: OECD/EU.
- Olsen, B. (2017). *Innvandrere i og utenfor arbeidsmarkedet*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-i-og-utenfor-arbeidsmarkedet>
- Olsen, B. (2018). *Norskfødte barn av innvandrere har lavere sysselsetting*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/norskfodte-barn-av-innvandrere-har-lavere-sysselsetting>
- Omholt, E. (2016). *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2016*. Kongsvinger: SSB.
- Pettersen, S. V. (2017). *Transnasjonale bånd og tilhørighet*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (ss. 34-44). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Reneflot, A., Aarø, L., Aase, H., Reichborn-Kjennerud, T., Tambs, K., & Øverland, S. (2018). *Psykisk helse i Norge*. Folkehelseinstituttet.
- Rogstad, J. (2001). *Sist blant likemenn? Synlige minoriteter på arbeidsmarkedet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Sandnes, T. (2017). *Sosial kontakt*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, Levekår blant innvandrere i Norge 2016 (ss. 70-81). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Sandvik, H., Hunskaar, S., og Diaz, E. (2012). *Immigrants' use of emergency primary health care in Norway: a registry-based observational study*. I BMC Health Services Research 12:308. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-12-308>
- Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. (2017). *Norsk frivillighet: Utviklingstrender og samfunnseffekter*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- SSB. (2014). *Stortingsvalget, valgundersøkelsen blant innvandrere*. Hentet fra SSB.no, <https://www.ssb.no/statbank/table/05967>
- SSB. (2016a). *Karakterer ved avsluttet grunnskole, 2015*. Hentet fra SSB.no: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/kargrs/aar/2015-10-08?fane=om>
- SSB. (2016b). *Statistikkbanktabell 04979: Kommunestyremedlemmer, etter landsdel og landbakgrunn 2003-2015*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/statbank/table/04979/>
- SSB. (2017a). *Statistikkbanktabell 08348: Innvandring, etter første statsborgerskap og innvandringsgrunn 1990-2011 - 1990-2016*. SSB.
- SSB. (2018a). *Statistikkbanktabell 11667: Fremskrevet folkemengde 1. januar, etter kjønn, alder, innvandringskategori og landbakgrunn, i 15 alternativer 2018-2100*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/statbank/table/11667>
- SSB. (2018b). *Statistikkbanktabell 10598: Innvandrere etter botid*. Hentet fra SSB.no: <http://data.ssb.no/api/v0/no/table/10598>
- SSB. (2018c). *Statistikkbanktabell 12272: Minoritetsspråklige barn i barnehage 1-5 år 2015-2017*. Hentet fra SSB.no: <http://data.ssb.no/api/v0/no/table/12272>
- SSB. (2018d). *Statistikkbanktabell 12056: Barn i barnehage, etter alder, eierforhold og oppholdstid 2015-2017*. Hentet fra SSB.no: <http://data.ssb.no/api/v0/no/table/12056>.
- SSB. (2018e). *Tabell: 07497: Grunnskolepoeng, etter innvandringskategori og kjønn*. Hentet fra SSBs statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/07497>
- SSB. (2018f). *Tabell: 10824: Tidligere deltakere i introduksjonsprogrammet for innvandrere. Status på arbeidsmarkedet i november, etter kjønn*. Hentet fra SSBs statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/10824>
- SSB. (2018g). *Tabell 11607: Sysselsatte innvandrere, etter kjønn, alder, bosted og todelt landgruppe. 4. kvartal. 2008-2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/statbank/table/11607>
- SSB. (2018h). *Tabell 10587: Arbeidsledige (AKU) og undersysselsatte, etter landbakgrunn og kjønn (prosent), 2012-2018*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/statbank/table/10587>
- SSB. (2018i). *Flere barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-i-husholdninger-med-vedvarende-lavinntekt>
- SSB. (2018j). *Statistikkbanktabell 09572: Personer under 18 år i husholdninger med innvandrerbakgrunn med vedvarende lavinntekt (EU- og OECD-skala), etter landbakgrunn. Treårsperiode. 2006-2008 – 2014-2016*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/statbank/table/09572>

- SSB. (2018k). *Statistikkbanktabell 05916: Svar på tre spørsmål om eget forhold til innvandrere 2002-2017*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/statbank/table/05916>
- SSB. (2018l). *Statistikkbanktabell 09493: Innvandreres bruk av fastlege, etter alder og landbakgrunn 2010-2017*. Hentet fra www.ssb.no, <https://www.ssb.no/statbank/table/09493/>
- SSB. (2018m). *Statistikkbanktabell 08103: Bosatte studenter i høyere utdanning i Norge og i utlandet, i prosent av registrert årskull. Innvandringskategori, utvalgte aldergrupper og landsdel 2009 - 2016*. Hentet fra www.ssb.no: <https://www.ssb.no/statbank/table/08103>
- SSB. (2018n). *Statistikkbanktabell 04683: C. Barnehager – grunnlagsdata (avslutta serie). 1999-2016*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/statbank/table/04683>
- SSB. (2018o). *Statistikkbanktabell 11699. Stortingsvalget. Valgdeltakelse, etter kjønn og ettårig alder. Utvalgte kommuner. 2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/statbank/table/11699>
- SSB. (2018p). *Statistikkbanktabell 11581. Stortingsvalget. Valgdeltakelse, etter kjønn og alder (prosent) 1969 – 2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no), <https://www.ssb.no/statbank/table/11581>
- SSB. (2018q). *Statistikkbanktabell 11044. Personer, etter innvandringskategori, bygningstype og trangboddhet 2015-2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no), <https://www.ssb.no/statbank/table/11044/>
- SSB. (2018r). *Statistikkbanktabell 11035. Personer, etter innvandringsbakgrunn, bygningstype og eierstatus. 2015-2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no), <https://www.ssb.no/statbank/table/11035>
- SSB. (2018s). *Statistikkbanktabell 11693. Stortingsvalget. Valgdeltakelse, etter kjønn og innvandringskategori. Utvalgte kommuner, prosent, 2017*. Hentet fra [ssb.no](http://www.ssb.no), <https://www.ssb.no/statbank/table/11693>
- SSB. (2019a). *Statistikkbanktabell 10515: Innvandrernes inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter innvandringsgrunn og år*. Hentet fra [SSB.no](http://www.ssb.no): <http://data.ssb.no/api/v0/no/table/10515>
- SSB. (2019b). *Konsumprisindeksen*. Hentet fra [SSB.no](http://www.ssb.no): <https://www.ssb.no/kpil>
- SSB og IMDi. (2018a). *Syssetting*. Hentet fra [imdi.no](http://www.imdi.no): <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/sysselsatte-innvkat>
- SSB og IMDi. (2018b). *Sammensetning av befolkning*. Hentet fra [imdi.no](http://www.imdi.no): https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_hovedgruppe
- SSB og IMDi. (2018c). *Innvandringsgrunn og kjønn*. Hentet fra [imdi.no](http://www.imdi.no): https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_innvandringsgrunn
- SSB og IMDi. (2018d). *Opprinnelse – åtte verdensregioner*. Hentet fra [imdi.no](http://www.imdi.no): https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_verdensregion_aattedelt
- SSB og IMDi. (2018e). *Opprinnelse - land*. Hentet fra [imdi.no](http://www.imdi.no): https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/befolkning/befolkning_opprinnelsesland
- SSB og IMDi. (2018f). *Høyeste utdanningsnivå fra 30 til 66 år*. Hentet fra [IMDi.no](http://www.imdi.no): http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/utdanning/utdanningsniva_samlet/

- SSB og IMDi. (2018g). *Barnehagedeltakelse etter alder*. Hentet fra IMDI.no: [http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/utdanning/barnehage-alder-minoriteter/historikk/@\\$u=prosent;\\$y=%24all;spraak=minoritet%2Cikke_minoritet;bhgalder=1_5](http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/utdanning/barnehage-alder-minoriteter/historikk/@$u=prosent;$y=%24all;spraak=minoritet%2Cikke_minoritet;bhgalder=1_5)
- SSB og IMDi. (2018h). *Gjennomsnittlige grunnskolepoeng etter alder ved innvandring*. Hentet fra www.imdi.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/utdanning/gjennomsnittlige-grunnskolepoeng-alder-innvandring>
- SSB og IMDi. (2018i). *Personer mellom 16 og 24 år som fullførte videregående innen fem år fra oppstart, etter kjønn*. Hentet fra IMDI.no: <http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/utdanning/ferdig-med-videregaaende>
- SSB og IMDi. (2017j). *Ikke i arbeid eller utdanning etter landbakgrunn*. Hentet fra www.imdi.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/ikke-arbeid-innvkat-land>
- SSB og IMDi. (2018k). *Syssetting etter innvandringsgrunn*. Hentet fra IMDI.no: <http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/syssetting-etter-innvandringsgrunn/historikk>
- SSB og IMDi. (2018l). *Sysselsatte innvandrere etter kjønn og landbakgrunn*. Hentet fra IMDI.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/sysselsatte-innvandrere-kjonn-landbakgrunn>
- SSB og IMDi. (2018m). *Sysselsatte innvandrere etter botid og landbakgrunn*. Hentet fra imdi.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/sysselsatte-innvandrere-botid-landbakgrunn>
- SSB og IMDi. (2018n). *Inntektsnivå - medianinntekt*. Hentet fra imdi.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/gjennomsnittsinntekt>
- SSB og IMDi. (2017o). *Personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt etter landbakgrunn*. Hentet fra IMDI.no: <http://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/vedvarende-lavinntekt>
- SSB og IMDi. (2018p). *Personer som mottar sosialhjelp*. Hentet fra imdi.no: <https://www.imdi.no/tall-og-statistikk/steder/F00/arbeid/sosialhjelp>
- Steinkellner, A. (2018). *Mindre skepsis til innvandrere i nærmiljøet*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/mindre-skepsis-til-innvandrere-i-naermiljoet>
- Strøm, F., & Bye, K. S. (2017). *Norskfødte med innvandrerforeldre har høyere inntekter enn sine foreldre*. Hentet fra ssb.no: <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/norskfodte-med-innvandrerforeldre-har-hoyere-inntekter-enn-sine-foreldre>
- Syse, A. (2016). *Innvandrerens dødelighet øker med botid i Norge: Er det de friskeste innvandrerne som kommer til Norge?* SSB.
- Thorsen, L.R. (2017). *Vanskeligstilte på boligmarkedet. Hvordan måle og hvem er utsatt på boligmarkedet?* SSB-rapport 2017/6. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Tronstad, K., Nygaard, M. og Bask, M. (2018). *Accumulation of welfare problems among immigrants in Norway*. NIBR-rapport 2018:8. Oslo:NIBR.
- Tuhus, P. T., & Bjørkli, E. S. (2017). *Barnehager*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige>

- Tønnessen, M. (2018). *Lavere befolkningsvekst framover*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/lavere-befolkningsvekst-framover>
- Umblijs, J., Simson, K., Mohn, F. (2019). *Boligens betydning for annen velferd. En gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning*. ISF-rapport 2019:1. Oslo: ISF
- Utdanningsdirektoratet. (2018). *Utdanningsspeilet 2018*. Hentet fra www.udir.no: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/utdanningspeilet/>
- Utne, H. og Andersen, E. (2018). *Innvandrerhusholdninger. Husholdningssammensetning og boforhold*. SSB-rapport 2018/37. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Vrålstad, S. (2017a). *Slik har vi det - om målene på livskvalitet og levekår i Norge*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/levekår-og-livskvalitet-hva-hvorfor-og-hvordan>
- Vrålstad, S. (2018). *Bolig og boforhold*. i Dalgard (red.) *Levekår blant norskfødte med innvandreforeldre i Norge 2016*. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Wiggen, K.S. (2017). *Norskferdigheter*, i Vrålstad og Wiggen (red.). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016*. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Wiggen, K. S., & Vrålstad, S. (2017). *Dårligere levekår, men likevel høy tillit og sterk tilhørighet*. Hentet fra ssb.no: <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/darligere-levekår-men-likevel-hoy-tillit-og-sterk-tilhorighet>
- With, M. L. (2017). *Ubetalt arbeid*. I S. Vrålstad, & K. S. Wiggen, *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (ss. 120-129). Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Wold, M., & Håland, I. (2016). *Arbeidskraftundersøkelsen - tilleggsundersøkelse om innvandrere. Hver fjerde innvandrere overkvalifisert i jobben?* Samfunnsspeilet 2/2016.
- Østbakken, K. M., Reisel, L., Schøne, P., Barth, E., & Hardoy, I. (2017). *Kjønnssegregering og mobilitet i det norske arbeidsmarkedet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Østby, L. (2016). *Innvandrerens levekår: Bedre integrert enn mor og far*. Samfunnsspeilet.

Vedlegg 1: Uønska forskjeller og utvikling på sentrale indikatorer - innvandrere

Integreringsområde	Siste år	Over tid	Kilde	Merknad
Høyeste fullførte utdanning er grunnskole (personer 30-66)	10	3,4	SSB og IMDi, 2018f.	Første tilgjengelige måling på imdi.no er 2011. I 2014 begynte SSB med imputering, det påvirker trenden kraftig. Vi bruker 2014 som første år.
Deltakelse i barnehage	-14	7,8	SSB og IMDi, 2018g , SSB, 2018c ; 2018d ; 2018n	Barnehagedeltakelse blant barn fra 1 til 5 år. Minoritetsspråklig ekskl. utvalgte land er andre språk enn norsk, samisk og skandinaviske språk.
Fullføring av videregående	-16	-0,3	SSB og IMDi, 2018i	Personer mellom 16 og 24 som fullførte videregående innen fem år fra oppstart, målt i 2017 og 2009.
Sysselsatte	-13	0,4	SSB, 2018g	Sysselsatte personer mellom 20 og 66 år, målt i 2017 og 2008.
Overkvalifisering	25	7	Datagrunnlag for figur 3.20 og 3.21, side 87 (OECD og EU, 2018).	Overkvalifisering blant utenlandsfødte i Norge mellom 15 og 64 år, målt i 2017 og 2016/2007. Med overkvalifisering mener vi her sysselsatte med høy utdanning (tilsvarende ISCED 5 eller 6) som er ansatt i et yrke med lave (ISCO 9) eller medium krav til kvalifikasjoner (ISCO 4-8)
Ufrivillig deltid	7	-2	SSB, 2018h.	Andel personer som oppgir i AKU at de er undersysselsatte, og at de har forsøkt å få utvida stilling. Målt i 2017 og 2012.
Vedvarende lavinntekt	20	-1,7	SSB og IMDi, 2017o.	Personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Målt i 2010-2012 og 2014-2016.
Valgdeltakelse ved stortingsvalg	-25	-1	SSB, 2014; 2018o; 2018p.	Valgdeltakelse i Stortingsvalg blant stemmeberettigede, i 2017 og 2001. 2001-data er fra velgerundersøkelse, altså et utvalgsbasert estimat.
Følelse av tilhørighet			Mangler data.	
Omfang av diskriminering			Mangler data.	
Helse	-10	9	Blom, 2017b.	Måles ved LKI-spørsmål om egenrapportert helse. Andel som anslår sin helse som god eller meget god. Utvalgte innvandringsgrupper er forskjellige i LKI 2016 og LKI 2005/2006, men vi sammenlikner allikevel.
Trangbodhdhed	15		SSB, 2018g.	
Eie egen bolig	-30		SSB, 2018r.	Registerbasert eierandel for husholdninger, 2017. Vi har ikke funnet data som gjør det mulig å følge dette lenger tilbake enn 2015.

Vedlegg 2: Uønska forskjeller og utvikling på sentrale indikatorer – norskfødte med innvandrerforeldre

Integreringsområde	Siste år	Over tid	Kilde	Merknad
Høyeste fullførte utdanning er grunnskole (personer 30-66)			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Deltakelse i barnehage	-14	7,8	SSB og IMDi, 2018g, SSB, 2018c; 2018d; 2018n	Barnehagedeltakelse blant barn fra 1 til 5 år. Minoritetsspråklig ekskl. utvalgte land er andre språk enn norsk, samisk og skandinaviske språk. Bruker samme datagrunnlag innvandrere.
Fullføring av videregående	-1,3	1,2	SSB og IMDi, 2018i	Personer mellom 16 og 24 som fullførte videregående innen fem år fra oppstart, målt i 2017 og 2009.
Sysselsatte			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Overkvalifisering			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Ufrivillig deltid			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Vedvarende lavinntekt			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Valgdeltakelse ved stortingsvalg	23,4	-	SSB, 2018s.	Valgdeltakelse i Stortingsvalg blant stemmeberettigede, i 2017. Ingen tilgjengelige data på utvikling.
Følelse av tilhørighet			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Omfang av diskriminering			Ingen tilgjengelige kilder på dette	
Helse	-1	6	Dalgard (2018).	Måles ved LKI-spørsmål om egenrapportert helse. Andel som anslår sin helse som god eller meget god.
Trangbodddhed	19		Vrålstad (2018).	
Eie egen bolig	7		Vrålstad (2018).	